

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra muzikologie

Kateřina Šanová

Houslař František Vitáček

Violin-maker František Vitáček

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce Mgr. Petr Lyko, Ph.D.

Olomouc 2011/2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně, použila uvedené literatury, pramenů a využila odborných rad vedoucího práce.

V Olomouci 13. dubna 2012

.....

Poděkování

Bakalářská práce Houslař František Vitáček by nemohla vzniknout nebýt pomoci mnoha, jimž si pokládám za čest poděkovat.

Děkuji paní Andree Bariakové z Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou za obrovskou trpělivost, ochotu pomoci, poskytnutí množství materiálu a směřování v začátcích mé práce. Dále skládám svůj obrovský dík mistrům houslařům panu Tomáši Pilařovi a panu Janu Baptistovi Špidlenovi, kteří mi ochotně odpovídali na dotazy ohledně stavby houslí, poskytli mi fotografie nástrojů i nástroje samotné a svým zájmem mě přesvědčili o smyslu mé práce.

Také děkuji paní Marii Vitáčkové, vnučce Františka Vitáčka, která ochotně odpovídala na mé e-maily a o mé bádání projevila zájem, ač svého dědečka nikdy neviděla, panu Karlu Špelinovi, vynikajícímu violistovi, jež vlastní jeden z Vitáčkových nástrojů a jeho práce si velmi váží, panu Františku Iblovi z Českého muzea hudby, který se mi ochotně věnoval a odpovídal na mé dotazy ohledně nástrojů tam uložených, dále houslařům Ivanu Švýcarskému, Danielu Adamcsekovi, Jiřímu Höhnovi a dalším.

V neposlední řadě mi podal pomocnou ruku ředitel Centraal Bureau voor Genealogie v Haagu pan Bert Lever.

Při řešení technických a grafických problémů na bakalářské práci mi byli také zcela nezištně nápomocni Ondřej Plášil a Ing. Jaroslav Tošner.

Závěrem patří můj obrovský dík vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Petru Lykovi, Ph.D. a mé rodině, která mě podpořila v náročném bádání.

Obsah

Úvod	5
Stav bádání	7
1. Krkonošská houslařská škola	10
2. Život Františka Vitáčka	18
3. Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná charakteristika z hlediska houslařské práce	24
4. Vývoj a základní znaky houslařské produkce Františka Vitáčka, srovnání a společné znaky s některými jeho následovníky a s učitelem Josefem Metelkou	39
5. Závěr.....	49
Resumé	51
Summary.....	52
Zusammenfassung	53
Informační zdroje	54
Seznam příloh.....	57

Úvod

Bakalářská práce pojednávající o houslaři Františku Vitáčkovi je především heuristického charakteru. Základ tvoří reflexe houslařského odkazu, životní osudy a dílo houslaře sklenařické větve krkonošské školy Františka Vitáčka od jeho narození ve Sklenařicích v roce 1854 až po úmrtí.

Primárním cílem práce je přinést ucelený historiografický obraz o životě této osobnosti. Dále doložit jeho význam v rámci krkonošské houslařské školy v kontextu houslařské produkce jeho tovaryšů a pokračovatelů, případné vzájemné ovlivnění s rodinou Špidlenů, u nichž nějaký čas pracoval a byl i součástí rodiny. V neposlední řadě je záměrem práce dokumentace a specifika tvorby tohoto houslaře ve smyslu zhodnocení konkrétních nástrojů.

Charakter houslařské produkce Františka Vitáčka vycházel zvláště z tvorby krkonošské houslařské školy, proto je kapitola *Krkonošská houslařská škola* věnována stručnému vhledu do počátků tohoto ojedinělého úkazu v historii českého houslařství. Tato část práce nezahrnuje všechny členy krkonošské školy, pouze jednotlivce, kteří měli jistou souvislost s tímto houslařem a je zde čerpáno převážně z publikace *Umění houslařů od Vladimíra Pilaře a Františka Šrámka* (Praha 1986).

Cílem práce není zmapovat produkci jeho žáků ani tvorbu jeho syna Jindřicha (Jevgenije) Vitáčka, ačkoli řemeslnou zručností značně předčil svého otce a svou tvorbou si získal věhlas po celém světě.

Působení Františka Vitáčka lze rozdělit na jednotlivé úseky, vzhledem k jeho místu působení. V ohledu na vyústění práce je Vitáčkův životopis a následně nově objevená fakta shrnuta v kapitole *Život Františka Vitáčka*. Zde najdeme jak odkazy na matriční záznamy, tak záznamy ústního vyprávění příbuzných nebo známých.

Názvy obcí jsou uvedeny původním originálním názvem, (kupříkladu v letech 1880- 1882, kdy Vitáček pobýval v Jablonci, nesl tento název Český Jablonec) a vždy následně v závorce doplněny o současné pojmenování.

Matriční a dobové záznamy jsou v textu uvedeny v plném znění i s pravopisnými

nepřesnostmi, případně latinskými a německými výrazy.

Během druhé světové války došlo k připojení části Sklenařic k obci Jablonec nad Jizerou a tím tedy k přečíslování domů. Popisná čísla domů mají tedy dobové číslování, shodně s matričními záznamy.

Kapitola *Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná charakteristika z hlediska houslařské práce* popisuje dohledané nástroje Františka Vitáčka a tím částečně reflektuje jeho tvorbu. Odkazy na fotografie v příloze zde jsou uvedeny pro lepší přehlednost.

Část bakalářské práce *Vývoj a základní znaky houslařské produkce Františka Vitáčka, srovnání a společné znaky s některými jeho následovníky a s učitelem Josefem Metelkou* reflektuje a uveřejňuje některé postupy krkonošské školy a význam Františka Vitáčka z hlediska houslařské produkce oblasti Krkonoš, což je provedeno pomocí srovnání fotografií a poznatků získaných od mistrů houslařů.

Stav bádání

Vzhledem k částečnému počátečnímu opomenutí krkonošské houslařské školy, neexistuje žádná publikace, příp. monografie, zabývající se výhradně osobou Františka Vitáčka. Pouze v knihách zabývajících se historií houslařství v českých zemích, eventuelně přímo houslařstvím, se vyskytují krátká hesla o tomto výrobcí houslí. Nejrozsáhlejší z těchto zmínek je obsažena v publikaci *Umění houslařů*, jejíž autory jsou Vladimír Pilař a František Šrámek¹. Informace je samozřejmě nedostatečně obsáhlá, ač nezamlčuje nic podstatného ze známých informací o Františku Vitáčkovi. Naproti tomu je zde uveřejněna nejspíše jediná existující podobenka houslaře a fotografie nástroje i s vignetou a podpis Františka Vitáčka na vnitřní straně desky houslí.

Krátká hesla se vyskytují také v knize Karla Jalovce: *Čeští houslaři*². Karel Jalovec ovšem uvádí některé zcela mylné informace a samotnému Fr. Vitáčkovi věnuje pouze pár řádků. Ve výše zmíněné publikaci *Umění houslařů* je několik z těchto omylů opraveno. V příloze je také možno shlédnout uveřejněný obrys Alto s měřítkem.

Dále je třeba zmínit i spíše obecné publikace jako např.: František Skokan: *Svět houslí*³ a Ratibor Budiš: *Housle v proměnách staletí*⁴, kde jméno Vitáček také zaznívá.

Cenným zdrojem se ukázala být kapitola ve sborníku Národního muzea, řada A z roku 1979: *Čeští hudební nástrojaři v Rusku*, psaná Jindřichem Kellerem⁵. Zde se vyskytuje kompletní znění a fotografie výučního listu Františka Špidlena, který napsal a vlastnoručně potvrdil František Vitáček⁶.

V internetové verzi Českého hudebního slovníku osob a institucí se vyskytuje krátké heslo pojednávající o Františku Vitáčkovi. Zde je v seznamu čerpané literatury uveřejněna většina už výše zmíněných publikací.

1 Pilař, Vladimír – Šrámek, František: *Umění houslařů*. Praha 1986, str. 174 – 175. 359 – 360.

2 Jalovec, Karel: *Čeští houslaři*. Praha 1959, str. 59 – 60, 113.

3 Skokan, František: *Svět houslí*. Praha 1965, str. 148, 150.

4 Budiš, Ratibor: *Housle v proměnách staletí*. Praha 1975, str. 34–40.

5 Keller, Jindřich: *Čeští hudební nástrojaři v Rusku*. Sborník Národního muzea v Praze XXXIII, řada A, 1979, str. 31–35.

6 NM-MČH Praha hist. Odd. č. př. 74/52.

I v krásné literatuře je možno nalézt cenné informace o tomto houslaři. Značnou část pohnutého osudu Františka Vitáčka, ačkoli román *Houslař šel na východ*⁷ pojednává především o jeho synovi Jindřichovi Jevgeniji Vitáčkovi, zpracovala Marie Kořátková. Zde je ovšem nutno přistupovat ke zmíněným skutečnostem velmi kriticky, neboť rok vydání 1954 poukazuje na zkreslení informací vlivem politické cenzury a osobního stanoviska autorky.

Zdaleka nejdůležitější pramennou základnu tvoří archivy. Úplný počátek pátrání tvořilo zjištění a ověření základních životních dat houslaře Františka Vitáčka, tedy bylo nutné pátrat ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, kde jsou uloženy matriky narození, úmrtí a svatebních ohlášek v obcích Sklenařice, Jablonec nad Jizerou a Paseky nad Jizerou.

Státní oblastní archiv v Semilech uchovává fondy obsahující záznamy o zakládání či rušení živností, evidenční knihy, matriky výše zmíněných obcí, protokoly o vydaných domovských listech, záznamy o sčítání lidu, rejstříky vydaných pracovních knížek, trestní rejstříky i nejrůznější kroniky a soukromé záznamy jednotlivých osob.

Matrika pomocníků společenstva hotovitelů hudebních nástrojů v Praze z let 1892 – 1948 je uložena v Archivu hlavního města Prahy. Zde je uvedena informace o odchodu Františka Vitáčka z firmy Bratři Šámalů.

Poznámky Marie Špidlenové – Blovské uchovávající originálně podané zmínky Jindřicha Vitáčka o svém otci jsou uloženy v soukromém archivu rodiny Špidlenovy. Jejich přepis se objevuje v publikaci *Čeští mistři houslaři Špidlenové*⁸, která se Františkovi Vitáčkovi poměrně obsáhle věnuje a je tedy velice cenným zdrojem.

Expozice věnovaná krkonošské houslařské škole v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou a archiv samotného muzea obsahuje fotografie, tiskoviny, rukopisy a publikace, které se vztahují k osobě tohoto houslaře. Jsou zde uloženy i nástroje konkrétních představitelů houslařské školy, bohužel sbírka už zdaleka není úplná kvůli nedávné krádeži některých nástrojů.

7 Kořátková, Marie: *Houslař šel na východ*, Svět sovětů 1954.

8 Hubičková, Libuše; Špidlen, Přemysl Otakar; Špidlen, Jan Baptista: *Čeští mistři houslaři: Špidlenové*, vydáno vlastním nákladem rodinou Špidlenů, Praha 2003.

Žijícím přímým potomkem Františka Vitáčka je vnučka Marie Vitáčková, žijící v současnosti v Rusku, jež se aktivně zajímá o odkaz svého otce i dědečka a z tohoto důvodu navštívila Českou republiku i obec Paseky nad Jizerou.

Pro kapitolu o krkonošské houslařské škole i o Vitáčkově samotném je nezbytné zabývat se i rodem Metelků. O jejich pozůstalost v současnosti pečuje Literární archiv památníku národního písemnictví. Konkrétně se kartony s pozůstalostí nacházejí v pobočce ve Starých Hradech u Jičína. Složky obsahují korespondenci mezi Věnceslavem Metelkou a Josefem Metelkou během vandrování syna (Josefa Metelky), šablony Věnceslava Metelky na rozličné nástroje, deníky se záznamy jak z dílny Věnceslava, tak Josefa Metelky, výuční list Josefa Metelky, vandrovní knížku, vignety, deníky Věnceslava Metelky a další cenné dokumenty, v nichž je možno najít množství informací.

Bakalářská práce Houslař František Vitáček je tvořena jak částí historiografickou, tak částí zkoumající dílo Fr. Vitáčka. Proto je nedílnou součástí pátrání po konkrétních nástrojích, jím vyrobených a jejich oceňování. Z tohoto důvodu je nezbytné kontaktovat houslaře působící v České republice a ateliéry zabývající se prodejem těchto nástrojů. Z mistrů houslařů je nejbližší tématu Jan Baptista Špidlen, dále Tomáš Pilař a další.

Vlastníkem jednoho nástroje zhotoveného Františkem Vitáčkem – konkrétně violy – je violista Karel Špelina, proto je nutné kontaktovat ho za účelem informací o nástroji. Další z nástrojů se je uložen v Muzeu hudby, které je součástí Národního muzea v Praze. Tato instituce uchovává a ve vynikajícím stavu udržuje housle Františka Vitáčka z roku 1881 i další nástroje krkonošské houslařské školy. Mnoho nástrojů se vyskytuje pravděpodobně i za hranicemi, ovšem dopátrat jejich majitele a momentální umístění je velmi nesnadné. Bratislavské Hudobné múzeum ve svých sbírkách nicméně jedny housle uloženy má. Lokalizace všech Vitáčkových nástrojů tak zůstává i přes dosažené úspěchy nedokončená.

1. Krkonošská houslařská škola⁹

Důležitou a neopomenutelnou kapitolou ve vývoji českého houslařství je krkonošská houslařská škola¹⁰. Její počátky patří do první poloviny devatenáctého století do horské obce Paseky nad Jizerou. Vznikla primárně jako důsledek poptávky místních muzikantů. Následně se houslařství rozvinulo i v blízké obci Sklenařice a tudíž bývá tato houslařská škola dělena na sklenařickou a paseckou větev. Uvedená oblast, navzdory svému okolí, které bylo výrazně poněmčeno, zůstávala věrná českému jazyku, což dokládají i matriční záznamy vedené v češtině. Ač dříve opomíjená kvůli pozdějšímu začátku, stala se krkonošská houslařská škola velmi významnou. Bohužel se většina houslařů nedožila dostatečně vysokého věku, který by usnadnil předání zkušeností potomkům a tedy rozvoj kvality houslařské produkce. Přesto, pokud se někteří z krkonošských houslařů dostali mimo své působiště, například do zahraničí, vykazovali neobyčejné úspěchy, což dokládá mimo jiné i syn Františka Vitáčka, Jindřich Jevgenij Vitáček, který dosáhl obrovské slávy a uznání v Rusku (následně SSSR).

Houslařská produkce v Krkonoších má svůj počátek v houslaři, učitelském pomocníkovi, truhláři, rolníkovi a muzikantovi *Věnceslavu Metelkovi* (1807 – 1867)¹¹. Jeho otec, ačkoli byl ševcem ve Sklenařicích, byl hudebně nadaný, a proto se lásku k hudbě snažil předat i svým dětem. Věnceslav Metelka se tedy učil ve sklenařické škole na flétnu, housle a klavír. Později ho naučil hrát na lesní roh a polní troubu vysloužilý kapelník vojenské hudby. Bohužel skromný výdělek učitelského pomocníka k uživení zdaleka nestačil (nikdy nedosáhl na učitelský post¹², nejspíše kvůli svým vlasteneckým a

-
- 9 Již samotný termín krkonošská houslařská škola stále není sjednocen. Publikace zabývající se touto oblastí bádání se v názvech neshodují. Termín Podkrkonošská škola užívá především Karel Jalovec v knize *Čeští houslaři*. Praha 1959, František Skokan: *Svět houslí*. Praha 1965 a Ratibor Budiš: *Housle v proměnách staletí*. Praha 1975. Geomorfologické zařazení oblasti, ve které tato epizoda českého houslařství vznikla, není jednoznačné. Počátky tvorby krkonošských houslařů se sice soustředí okolo obce Paseky nad Jizerou, která se řadí do oblasti Krkonoš, avšak obec Sklenařice, kde se následně houslařství rozvinulo (v pramenech uváděno i jako sklenařická větev krkonošského houslařství) přísluší už k oblasti Podkrkonoší. Nicméně správný termín je krkonošská houslařská škola, jak dokládá Vladimír Pilař a František Šrámek: *Umění houslařů*. Praha 1989, Jan Baptista Špidlen, Přemysl Otakar Špidlen a Libuše Hubičková: *Čeští mistři houslaři Špidlenové*. Praha 2003 i *Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou*.
- 10 Zde v této kapitole je čerpáno převážně z publikace autorů Pilař, Vladimír – Šrámek, František: *Umění houslařů*. Praha 1986. Při čerpání z jiných publikací je zdroj uveden v poznámce pod čarou.
- 11 Kniha Karla Václava Raise: *Zapadlí vlastenci*. Praha 1974, čerpá převážně ze zápisků Věnceslava Metelky. Později přepracováno J. Jechem (1917-1992).
- 12 Pouze v r. 1861 se stal školním provisořem. Záznam ve školní kronice obce Paseky nad Jizerou. Informace pochází z úvodní poznámky v pozůstalosti Věnceslava Metelky. Uloženo v LAPNP Staré Hradky.

pokrokovým tendencím¹³), a proto se Věnceslav Metelka stal truhlářem. Posléze začal vyrábět i hudební nástroje (vyučil se u výrobce hudebních nástrojů a klavírů Františka Hendrycha) – především housle. Je zcela zřejmé, že ač nástroje, které vyrobil, byly po okolí v hudbě využívány, vzhledem k houslařskému umění nemají velkou hodnotu a ke koncertní produkci vhodné nejsou. Svůj podíl na tom má kromě malého množství zkušeností i dřevo z místního horského smrku, které sice dosahuje jistých kvalit, ale je těžší než o něco vhodnější dřevo balkánské. Mnohem větší úlohu zde hraje cena historická. Věnceslav Metelka také správně odhadl, že budoucnost nebude patřit nástrojům příliš klenutým. Poslední housle tento kronošský “písmák” opravil několik týdnů před svou smrtí, jak zaznamenal jeho syn Josef Metelka v knize se záznamy o opravách jednotlivých nástrojů¹⁴.

Nejstarší syn Věnceslava Metelky, *Václav Metelka*, žijící v letech 1838 – 1856, bohužel zemřel příliš mladý, než aby dostatečně prokázal svou zručnost výrobou kvalitních houslových nástrojů. Dle svého otce ovšem oplýval značným nadáním.

*Josef Metelka (Jan Nepomuk)*¹⁵, druhý syn Věnceslava, se narodil v Pasekách nad Jizerou v domě č. p. 89 dne 14. března 1841. Díky němu má jméno Metelka takový věhlas, jako dnes. V roce 1854 se začal učit houslařství a po pěti letech vyrazil v srpnu 1859 na zkušenou. O pár týdnů později se ovšem vrátil, neboť se mu nepovedlo nikde sehnat volné místo¹⁶. Po nějaké době strávené prací u svého otce opět dostal povolení k vandrování a v červnu roku 1860 vyrazil do Pešti, kde až do září téhož roku pracoval u Thomase Zacha¹⁷. V září vykonal krátkou návštěvu u otce, ale znovu odcestoval a následně získával poznatky také u J. B. Schweitzera¹⁸. Když se s bohatými zkušenostmi vrátil do Pasek nad Jizerou,

13 „*Přání jest, aby se učitelé nezapomněli vzdělávati a aby se nezapomnělo udělati ze vzdělaného učitele. Přání jest, aby zasloužili učitelové byli vyznamenáváni a aby vyznamenání učitelé toho zaslouhovali. Přání jest, aby učitelé byli lépe placeni a aby placení učitelé byli lepší.*“ Deník Věnceslava Metelky „Porůzné myšlénky. Na rok Páně 1839.“ Uloženo v badatelně LA PNP Staré Hrady. Pozůstalost Věnceslava Metelky.

14 Uloženo v badatelně LA PNP Staré Hrady. Pozůstalost Věnceslava Metelky – Rukopisy vlastní.

15 Fotografie Josefa Metelky viz přílohu č. 5.

16 Zachována vandrovní knížka, korespondence s otcem z roku 1860, kde se J. Metelka zmiňuje o podrobnostech svého vandrování a výuční list od T. Zacha. Uloženo v badatelně LA PNP Staré Hrady. Pozůstalost Věnceslava Metelky. Viz přílohu č. 10.

17 Houslař, syn Tomáše Zacha, působil v Praze, Pešti, Sobotce, Pětikostelí, Bukurešti a ve Vídni. V Pešti pracoval samostatně patnáct let. Pracoval dle Stradivariho, Guarneriho a používal olejový lak. Informace v publikaci Karla Jalovce: *Čeští houslaři*. Praha 1959, str. 120.

18 Podrobnější informace nedohledána.

okamžitě značně zdokonalil dílnu¹⁹.

Jeho housle nesou kromě osobitých rysů (jako např.: vysoké klenutí, které je způsobeno větším prohloubením okrajů²⁰) i stopy francouzských, italských a vídeňských vzorů. Nejvýraznější podobnost mají Metelkovy nástroje s vídeňskou školou, především vypracování okrajů. Hlavičky houslí jsou krásně vyřezávané, ale v zadní části možná až příliš úzké. Laky používal převážně tmavší, což způsobuje přidání dvojchromanu draselného, světlejší oranžové barvy se podobají Kulíkovy laku, těchto typů se bohužel mnoho nedochovalo. Po vzoru otce stavěl nejprve z krkonošského rezonančního smrku a javoru a teprve po návratu z ciziny si nechal dřevo dovážet.

Po celý život si ovšem vážil díla vykonaného otcem a na své vignety²¹ psal vždy: *Josef, syn Věnceslava Metelky*, což značně koliduje s tvrzením, že Věnceslavova práce byla diletantská²². Josef Metelka se bohužel nedožil vysokého věku, zemřel 28. srpna 1880, a tak se vedení jeho dobře zavedené dílny ujala vdova Anna roz. Nesvadbová²³. Ač nestihl vyučit žádného ze svých potomků, přesto je jeho odkaz patrný v díle žáků, tedy především Františka Vitáčka, který se u něj vyučil v letech 1868 – 1872, Benjamina Patočky, který byl následně doučen Františkem Vitáčkem, Františka Vlka a Vojtěcha Schováňka, který zahynul jako voják v Bosně a Hercegovině.

Poslední z potomků Věnceslava Metelky, *Johanna Metelková* provdaná Nesvadbová (1843 – 1868), proslula v dějinách českého houslařství především jako vůbec první česká houslařka, ačkoli spíše pomáhala otcovi v dílně. Dochovaný nástroj, který vyrobila ve svých šestnácti letech sice nese stopy jisté zručnosti, ale vyšších kvalit nedosahuje.

Josef Metelka byl sice přísný, ale velmi dobrý učitel, což dokazuje množství jeho žáků a jejich práce, která nese převážně výrazné stopy jeho vlivu. *František Vlk* se narodil v říjnu 1865 v Pasekách nad Jizerou, ale bohužel nebyl doučen kvůli přechasně smrti svého mistra. Následně se tedy jeho doučení ujal František Vitáček, pod nímž František Vlk

19 Paseky nad Jizerou, část zv. Makov.

20 Podobně Mathias Thier.

21 Vigneta viz přílohu č. 11.

22 Jalovec, Karel: *Čeští houslaři*. Praha 1959, str. 82.

23 Deník práce objeven 1977.

pracoval ještě dva roky. Poté odešel do Českého Šumberku k Josefu Čermákovi a tam se věnoval převážně opravám smyčcových nástrojů (vždy se podepisoval dovnitř) až do roku 1887, kdy zemřel vlastní rukou. Jeho nástroje nezapřou svého prvního učitele.

Významným houslařem se stal další žák Josefa Metelky *Benjamin Patočka*²⁴, který se narodil v Pasekách nad Jizerou 31. srpna 1864. Jeho otec, ačkoli byl tkadlec, měl k hudbě vztah, protože amatérsky hrál na heligón a z toho důvodu dal mladšího syna na vyučení houslařem. Benjamin Patočka tedy nastoupil ve svých čtrnácti letech k Josefu Metelkovi. Bohužel přísnost mistra byla veliká (užívány i fyzické tresty), a tak se brzy Benjamin zařekl, že houslařství zanechá, od čehož nakonec naštěstí upustil. Doučení nadějného houslaře se opět chopil po smrti Josefa Metelky František Vitáček. Když obdržel Benjamin Patočka výuční list, vandroval nějaký čas po Německu, ale v roce 1883 se vrátil a tři měsíce pracoval v zavedené dílně Františka Vitáčka, o čemž se zmiňuje ve svých zápiscích. Následně vystřídal několik míst. Působil například u Josefa Čermáka v Českém Šumberku a u J. Bíny v Praze. Roku 1888 se vrátil do Sklenařic a založil si tam vlastní dílnu. Cenné jsou jeho paměti, ve kterých se zmiňuje mimo jiné o svém učiteli Františku Vitáčkovi, ale uvádí tam některé chybné záznamy²⁵. Poté v březnu 1894 přesídlil do Jičína. Množství a kvalita houslařské produkce Benjamin Patočky je úctyhodná. Za čtyřicet let své činnosti zhotovil velký počet nástrojů a jeho housle, stavěné dle vzoru Stradivari a Guarneri jsou uznávány i v zahraničí. V dílně mu také pomáhal syn *Josef*, který se později historiograficky zabýval Krkonošskou houslařskou školou a měl rozsáhlou knihovnu odborné literatury. Za druhé světové války byl ale zatčen za protistátní činnost a umístěn do koncentračního tábora, kde roku 1943 zemřel. Jeho spisy, sebraná literatura a zásoba houslařského dřeva byly zničeny německým vojskem²⁶.

Ačkoli se jmenoval shodně, nebyl s rodem Metelků příbuzný, *Josef Metelka* (1868 – 1920), původním povoláním cestář, který byl vyučen výše zmíněným taktéž Josefem Metelkou a později si zařídil dílnu ve Sklenařicích, přísluší tedy do druhé větve (sklenařické) krkonošské školy. Své nástroje stavěl nejprve z dílů posílaných z Schönbachu (Luby u Chebu), ale později používal už komponenty vlastní. Tyto nástroje jsou tudíž

24 Fotografie viz přílohu č. 13.

25 Např.: František Vitáček zemřel v roce 1883.

26 Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 87.

kvalitnější a byly prodávány za podstatně vyšší ceny.

Zakladatel houslařského rodu Špidlenů: *František Francevič Špidlen* dosáhl, podobně jako Jindřich Jevgenij Vitáček, výrazného úspěchu v cizině. Narodil se v březnu 1867 ve Sklenařicích a vyučil se u svého švagra Františka Vitáčka. Výuční list má následující znění:

Vysvědčení výuční

Níže podhotovený tímto listem potvrzuje, že František Špidlen syn Františka Špidlena chalupníka ze Sklenařic č. p. 98 v roku 1867 narozen od roku 1881 až do roku 1884 tudíž plné 2 ½ roku řemeslu vyhotovování šmitcových hudebních nástrojů se učil a po celý čas své učby pilným, mravným a spolehlivým dělníkem se poukázal. Na základě těchto jeho chvalitebných vlastností propouštím jej co řádného a vytrvalého pomocníka vyhotovování hudebních nástrojů a doporučuji jej s dobrým vědomím všem pánům mistrům podobného závodu.

Ve Sklenařicích dne 24. března 1884

František Vitáček

hot. hud. nástrojů

Dále je zde přiložena nahlédací doložka obecního úřadu:

Jelikož dosud živnostenský spolek ve zdejším okresu zřízen není, stvrzuje se na základě přesvědčení, obecním úřadem ve Sklenařicích dne 25ho března 1884.

Fr. Zítek

starosta²⁷

27 NM-MČH Praha hist. Odd. č. př. 74/52.

Ve svých devatenácti letech, tedy v roce 1886 odešel František Špidlen s potulnými harfenicemi na pozvání obchodníka Jindřicha Jindříška nejprve do Kyjeva, kde zprvu opravoval hudební nástroje. Zde se mu dostaly do ruky i nástroje italských houslařů, s jejichž prací se podrobně seznámil. V roce 1889 musel nastoupit v Čechách povinnou vojenskou službu a tak se v březnu téhož roku vrátil do Čech, kde až do odvodu v sprnu pracoval v dílně ve Sklenařicích. Po skončení služby v roce 1892 odjel zpět do Kyjeva a o dvě léta později si zařídil soukromou firmu, kterou vedl až do roku 1897. Jak velký musel být jeho talent dokazuje to, že když zemřel stávající hlavní houslař carské konzervatoře, vyhrál František Špidlen konkurz a jako teprve třicetiletý se stal carským houslařem. Následně se tedy přestěhoval do Moskvy a v tomto období vznikaly nejdokonalejší nástroje. Vzorem jeho práci byl Stradivari, Guarneri, Amati a staří italští mistři. Vysoká kvalita práce Františka Špidlena je dosažena i pomocí vynikajícího dřeva a pečlivého provedení jednotlivých nástrojů. Se svým dílem sklízel velké úspěchy nejen v Rusku, úspěšná kariéra byla ale přerušena chorobou průdušek a dýchacích cest, kvůli níž se musel vrátit do Čech k Litoměřicím. Plánoval sice návrat do Moskvy, nikdy k němu ale nedošlo, neboť v roce 1909 se František Špidlen přestěhoval do Prahy, kde si otevřel dílnu v Křižovnické ulici nedaleko konzervatoře. Dále pokračoval v úspěšné kariéře, což dokládají i výstavy, na nichž obdržel přední ceny (Lipsko 1909, Plzeň 1909, Kyjev 1912). Olejový lak na žlutém podkladu, jehož užíval, je většinou zlatožlutý, červený až tmavě červený a tmavěoranžový. Spodní desky jeho houslí bývají z jednoho kusu.

O zavedený obchod v Moskvě nadále pečoval *Jindřich Jevgenij Vitáček*²⁸ (1880 – 1946), syn Františka Vitáčka z prvního manželství s Marií roz. Špidlenovou, který přijel ve svých patnácti letech na pozvání strýce Františka Špidlena do Kyjeva. Nejprve se věnoval opravám, ale v roce 1895 už dokázal postavit své první housle. Se svým strýcem se poté přestěhoval do Moskvy, kde sice nějakou chvíli pracoval v dílně Františka Špidlena, ale posléze v roce 1899 přijal ruské poddanství a kvůli nemožnosti plně rozvíjet svůj talent, (byly mu svěřeny převážně opravy nástrojů a restaurátorská činnost) odešel z dílny. Za šest let samostatné práce postavil Jindřich Vitáček asi sedmdesát různých nástrojů. Cítil ovšem nutnost ověřit si získané zkušenosti na studiu starých nástrojů, a proto se v roce 1905 vrátil do dílny Františka Špidlena. Když se kvůli špatnému zdravotnímu

28 Fotografie viz přílohu č. 6.

stavu musel jeho strýc vrátit do Čech, zanechal mu plně zavedenou dílnu a Jindřich Vitáček pokračoval ve svých pokusech. Zabýval se především systémem harmonického ladění desek, kde vynalezl svou vlastní metodu, při níž připevnil desku na ponk a rozezvučel ji třením smyčce o hranu. Zde na horním konci desky a na dolním zněl interval kvarty, který se ubíráním dřeva snažil vyladit. Toto bylo dle Vitáčka oním klíčem k dokonalému zvuku italských houslí. Dále se snažil objevit nový postup lakování houslí, který by se přiblížil cremonskému ideálu. Zde používal jako grund²⁹ včelí tmel (propolis) a na něj pak nanášel barevný lak smíchaný z dračí krve³⁰ v rozmarýnovém oleji.

Ačkoli se Jindřich Vitáček snažil o úspěšné vedení obchodu a se strýcem měl dohodu o pravidelném posílání určité části zisku dílny, příliš neprosperoval. Roku 1914 musel také narukovat, čímž výroba houslí stagnovala téměř úplně. Dále také zachránil za ruské revoluce v roce 1917 značnou část cenných nástrojů a tím položil základ státní sbírce strunných nástrojů, která je umístěna v budově Glinkova muzea. Vliv Jindřicha Vitáčka v Rusku dokládá i audience u Stalina, kde se mu povedlo diktátora přesvědčit o důležitosti stavby mistrovských nástrojů. Jindřich Vitáček zemřel náhle na tuberkulózu plic a jeho pohřeb se stal národní událostí.

V současnosti už se nedá hovořit o krkonošské houslařské školy jako takové. Posledním houslařem zde byl *Petr Schovánek*³¹ (1891 – 1971), který žil a působil v Pasekách nad Jizerou, v Kyjevě u firmy Jindřich Jindřišek a v Jičíně, kde ho také vyučil Benjamin Patočka. Dnes už není možno označit žádného houslaře za příslušného ke krkonošské škole. Nicméně k odkazu se nadále hlásí a o tuto houslařskou anomálii zajímá mistři houslaři Tomáš Pilař a Jan Baptista Špidlen.

Kvalitu houslařské produkce Krkonošské školy není možno jednoznačně posoudit. Z důvodů prvotních nedostatečných znalostí a vzdělání ve stavbě houslí je hodnocení spornou záležitostí. Nástroje Věnceslava Metelky, jakožto zakladatele školy mají převážně historickou hodnotu, stejně tak i housle jeho dcery Johanny (první česká houslařka).

29 Tzv. základ. Látka, která se vsákne do dřeva a na povrchu nezůstává. Zabraňuje vsakování laku do dřeva. Funkce je především ve zvuku, neboť grund vyplní póry dřeva a tímto zvuk částečně utlumí. Dále zastává i estetickou funkci, protože má schopnost "prosvítit" dřevo.

30 Priskyřice druhu *calmus draco* (palmovitá rostlina vyskytující se převážně ve Východní Indii). Informace z publikace Hammerl, Josef - Hammerl, Reiner: Houslařské laky. Náchod 1997.

31 Fotografie viz přílohu č. 14.

Naproti tomu tvorba jeho syna Josefa Metelky už vykazuje vyšší známky kvality, což dokazuje i to, že tyto nástroje jsou hojně využívány i za hranicemi. Z dalších hotovitelů hudebních nástrojů dosáhl výrazného úspěchu za hranicemi František Francevič Špidlen a Jindřich Jevgenij Vitáček. Oba tito houslaři jsou zařazováni mezi světové mistry a jejich nástroje vysoko ceněny.

2. Život Františka Vitáčka

František Vitáček se narodil 2. srpna 1854 v deset hodin večer jako nejstarší potomek tkalce Joachima Vitáčka ze Sklenařic a jeho manželky Barbory roz. Kašťákové v čísle popisném 155.³² Roku 1858 do rodiny přibyla sestra Františka, na konci září 1859 sestra Barbora a nakonec 6. září 1860 bratr Josef. Oba rodiče svého syna Františka Vitáčka přežili.

V letech 1868 vstoupil do učení k houslařskému mistru Josefu Metelkovi³³, který měl zařízenou dílnu v centru krkonošské houslařské školy, v Pasekách nad Jizerou v části zvané Makov. Josef Metelka měl četné zkušenosti ze svého vandrování (pracoval např. u Thomase Zacha v Pešti a u J. B. Schweitzera) a byl velice dobrý, ačkoli značně přísný učitel (užíval prý i fyzických trestů)³⁴.

Po vyučení zůstal František Vitáček pracovat v dílně svého mistra a dále se zdokonaloval. Nástroje z této doby nesou značné stopy vlivu Josefa Metelky a převážně mají i jeho vignetu, ač mají na vnitřní straně houslové svrchní desky Vitáčkův zápis tužkou³⁵.

Josef Metelka bohužel ve svých třiceti devíti letech zemřel 28. srpna 1880 pravděpodobně na tuberkulozu a jeho zavedenou dílnu převzala vdova Anna roz. Nesvadbová a vůdčí slovo ve výrobě a při doučování tovaryšů měl pravděpodobně František Vitáček. Je sporné, zda byl k této funkci určen díky své zběhlosti ve stavbě houslových nástrojů nebo bylo obtížné najít po smrti Josefa Metelky tovaryše, který by byl vyučen a byl schopen dílnu vést. Z učedníků je známý František Vlček, který po vyučení pracoval v dílně ještě dva roky a následně působil až do své smrti s Josefem Čermákem v Českém Šumberku. Významný je také Benjamin Patočka, který byl velmi talentovaným a značně pilným houslařem. Patočka si dokonce založil na nějaký čas vlastní dílnu ve

32 V matrikách uváděno jméno otce také jako Jachim. Syn podruha ze Sklenařic Josefa Vytáčka z čísla 128 a Marie Dumkové z čísla 84. Matka Barbora Kašťáková, dcera Melichara Kašťáka ze Sklenařic č. p. 155 a Barbory, roz. Kobrový z Příče, okr. Rokytnický. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou, záznam o narození Františka Vitáčka. V současnosti uloženo v Státním oblastním archivu v Zámrsku. Sign. 5309.

33 Viz Josef Metelka (kapitola o krkonošské houslařské škole str. 11-12).

34 Pilař, Vladimír – Šrámek, František: Umění houslařů. Praha 1986, str. 141.

35 Viz Přílohu č. 4.

Sklenařicích, ale poté se přestěhoval do Jičína, kde úspěšně působil až do své smrti. Své zážitky a zkušenosti zaznamenal v deníku, kde uvádí i informaci o údajné smrti Františka Vitáčka v roce 1884, která je zcela mylná³⁶. Nejvíce se ve světě prosadil jeho žák František Francescus Špidlen, jehož učil od roku 1881 až do roku 1883, a který působil velkou část svého života (téměř třicet let) v Rusku a poté měl dílnu v Křižovnické ulici v Praze. Je dochován dokonce výuční list tzv. vysvědčení výuční Františka Špidlena, napsaný a potvrzený Františkem Vitáčkem³⁷. Z důvodu, že v té době neexistoval v obci živnostenský spolek, obsahuje dokument i nahlédací doložku obecního úřadu podepsanou starostou Fr. Zítkem. Dále je také uložena v rodinném archivu rodiny Špidlenů vandrovní knížka Františka Špidlena, ve které záznam od Františka Vitáčka potvrzuje, že práce učně byla vzorná a povaha stálá.

V roce 1881 se hotovitel hudebních nástrojů František Vitáček částečně osamostatnil v Českém Jablonci (Jablonec nad Jizerou), kde si zřídil dílnu "ve vysokém domě" v tehdejší hostinci pana Urbance, kde zhotovil čtyři nástroje, které prodával i turnovskému Dražilovi, otcí manželky houslaře Essera z Turnova³⁸.

Důležitým mezníkem v životě Františka Vitáčka se stal sňatek s Marií roz. Špidlenovou, která pracovala jako tkadlena v nedaleké továrně³⁹, což byl častý a náročný způsob obživy obyvatel Sklenařic a přilehlého okolí. Marie Špidlenová byla dcera Františka Špidlena, rolníka ze Sklenařic č. p. 98 a Anežky roz. Čermákové z č. 145, tedy i sestra Františka Špidlena, kterého Vitáček vyučil⁴⁰.

Společně žili v domě č. 150 a dne 9. května 1879 ráno se jim narodil první syn František, který bohužel žil jen pár hodin a dokonce nebylo možné v tak krátkém okamžiku sehnat kněze, a tak bylo dítě z nouze pokřtěno porodní bábou Františkou Tomšovou.

Další potomek se narodil 29. dubna roku 1880 ve dvě hodiny ráno v čísle 98 a byl

36 Pilař, Vladimír – Šrámek, František: Umění houslařů. Praha 1986, str. 174.

37 Plné znění viz kapitoly Krkonošská houslařská škola str. 14.

38 Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 87.

39 Továrna u Kunů v Českém Jablonci (Jablonec nad Jizerou) – nepotvrzená informace z publikace Marie Kořátkové: Houslař šel na východ. Praha 1954, str. 18.

40 Záznam o narození syna Jindřicha Vitáčka v matrice farnosti Vysoké nad Jizerou. V současnosti uloženo v Státním oblastním archivu v Zámruku. Sign. 5726.

pojmenován Jindřich. Dítě bylo následně pokřtěno vysockým kaplanem Josefem Čermákem a kmotry mu byl Karel Slavík, obuvník ze Sklenařic č. 140 a sestra Marie Špidlenové Anežka⁴¹.

Zlom v životě Františka Vitáčka nastal o necelé dva roky později, kdy na “vysílení krvotoků” dne 22. února 1882 zemřela jeho žena Marie Vitáčková. Manželka houslaře byla nejspíše ve vysokém stupni těhotenství, které její tělo špatně zvládalo. Zemřela v šest hodin večer a pohřbena byla o tři dny později v Českém Jablonci (Jablonec nad Jizerou). Bylo jí dvacet šest let⁴². V knize Čestí houslaři je uváděna u jména Františka Vitáčka poznámka, že po smrti ženy odešel do Prahy. Tato informace se nejspíše nezakládá na pravdě, autorka zmínku o pobytu v Praze nenalezla, tudíž pokud nějakou dobu pracoval v hlavním městě, vzhledem k nástroji z roku 1884, který byl vyroben ve Sklenařicích, strávil v Praze pouhé dva roky. Přesto tuto informaci částečně zmínkou o útěku houslaře po skonu manželky potvrzuje i román Marie Koťátkové.

Se smrtí manželky se František Vitáček pravděpodobně velmi těžce vyrovnával. O svého syna Jindřicha přestal jevit zájem a tak se o dítě postarala rodina zesnulé matky Marie Špidlenové a dobrý přítel Františka Vitáčka učitel a místní písmák Šebestýán Patočka.

František Vitáček si zřídil dále dílnu ve Sklenařicích, kde nejspíše se střídavým úspěchem působil. V roce 1883 u něj pracoval ještě tři měsíce jeho žák Benjamin Patočka, který se vrátil ze zkušené. Také František Špidlen zde pracoval do 29. září 1885, než opustil Čechy a o necelý rok později odcestoval do Ruska⁴³. František Vitáček se ale v době po smrti své ženy nejspíše potýkal s problémy s alkoholem, což značně ovlivňovalo prosperitu dílny.

Na konci roku 1883 se houslař Vitáček oženil podruhé. Vzal si o pět let mladší

41 Záznam o narození synů Františka Vitáčka a Jindřicha Vitáčka uchovává matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Za pozornost stojí, že místo narození Jindřicha Vitáčka není uvedeno v domě, kde tehdy rodina Vitáčková bydlela, ale v domě u Špidlenů. Dříve bylo běžné, že matky odcházely rodit do otcovského domu.

42 V archivu rodiny Špidlenů se nachází záznam poznámek Marie Špidlenové-Blovské, která popisuje událost s těhotenstvím manželky Františka Špidlena takto: „Marie byla znovu těhotná, v osmém měsíci, když šli spolu tancovat, a tu noc jí přišel předčasný porod, zemřela ona i dítě. Jindřichovi byly dva roky, vazla si ho k sobě babička Špidlenová ze Sklenařic. To mi vypravoval a ta místa ukazoval Jindřich (pozn. Vitáček).“ Tato informace je zveřejněna rovněž v publikaci: Hubičková, Libuše; Špidlen, Přemysl Otakar; Špidlen, Jan Baptista: Čestí mistři houslaři: Špidlenové. Vydáno vlastním nákladem rodinou Špidlenů, Praha 2003.

43 Pilař, Vladimír – Šrámek, František: Umění houslařů. Praha 1986, str. 174 – 175.

Petronilu Svárovskou, dceru Josefa Svárovského rolníka ze Sklenařic č. 24 a Anny roz. Čechové z č. 112⁴⁴.

Manželství bylo zpočátku nejspíše šťastné a 8. června roku 1884 se jim narodil syn Josef, jak stvrzuje záznam v matrice⁴⁵. Zda se František Vitáček zdržoval v rodných Sklenařicích v době narození syna není zcela jasné, neboť dle Karla Jalovce, existují housle s vignetou, v níž je jako místo výroby uvedena Příbram, rok 1884. Zůstává bohužel nezjištěno, zda takový nástroj opravdu existuje, případně kde se nachází, tudíž není možno tuto informaci ani potvrdit, ani vyvrátit⁴⁶. Křtěn byl Václavem Beranem ze Sklenařic a za kmotry byli Vácslav Metelka, syn Jáchima Metelky ze Sklenařic a Anežka Svárovská, sestra Josefa Svárovského a sestra Vitáčkovy manželky Petronily. Josef Vitáček o dvacet let později zemřel, o čemž hovoří doplněný zápis v matrice obce. O dva roky později se narodila dcera Marie 24. ledna 1886, poté syn Oldřich 12. srpna 1888, který se bohužel nedožil dospělého věku a 19. června 1891 zemřel a nakonec dcera Anna 26. dubna 1891⁴⁷. Oldřich i Anna se narodili v domě rodičů Petronily Svárovské, proto je možné, že v době narození Anny Vitáčkové už František Vitáček ve Sklenařicích nepůsobil⁴⁸. Další osud Petronily Svárovské nebyl šťastný. 24. listopadu 1895 údajně spáchala sebevraždu skokem do řeky⁴⁹.

Zde už existuje velmi málo zpráv o životě a působení Františka Vitáčka. Zmínky o jeho osudu je možno částečně vyčíst z matrik a různých archivních záznamů. Nicméně velké údobí života je stále zahaleno tajemstvím. Po jeho odchodu ze Sklenařic nejspíše pracoval nějakou dobu v Praze u firmy Bratří Šámalové (Schamalové). Majiteli této nástrojařské továrny hudebních nástrojů, jak byla označována na vignetách, byli nástrojař Karel Šámal a houslař Václav Šámal. Tato firma sídlila v Praze ve Ferdinandově ulici č. 43⁵⁰. Dle Marie Koťátkové zde houslař nebyl náležitě peněžně i pracovně ceněn, a proto se

44 Viz přílohu č. 8.

45 Matrika narození farností Vysoké nad Jizerou (uloženo v SOKA Zámorsk). Sign. 5726.

46 Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 87.

47 Tato matrika je uložena v Státním okresním archivu v Semilech. Viz přílohu č. 8.

48 Tuto domněnku bohužel není možné ničím podložit. Dříve bylo zcela běžné, že ženy odcházely rodit ke svým matkám, dvě první děti z druhého manželství Františka Vitáčka se nicméně v č. 155 (dům Františka Vitáčka) narodily. V té době bylo manželství nejspíše víceméně šťastné a houslař se neuchyloval k alkoholu a o rodinu se staral.

49 Datum úmrtí SOKA Zámorsk, záznam o smrti: Marie Koťátková: Houslař šel na východ. Praha 1854, str. 131.

50 Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 107.

dlouho v továrně nezdržel. Doložen je pouze záznam v Matrice pomocníků Společenstva hotovitelů hudebních nástrojů v Praze z let 1892 – 1948⁵¹. U Františka Vitáčka chybí záznamy o narození, příslušné obci, učení i vyučení a nástupu do pracovního poměru. Dle porovnání s ostatními záznamy ale nebylo toto ve firmě Bratři Šámalové nic příliš neobvyklého. Zajímavé je ovšem, že v položce druh živnosti není uvedeno houslař, či přiměřenější hotovitel hudebních nástrojů, ale truhlář. Dále za jménem zaměstnavatele (Karel Schamal Praha) je uvedeno už pouze datum odchodu 6. října 1897.

Je pravděpodobné, že František Vitáček se poté už do Sklenařic nevrátil. Publikace shodně uvádějí, že po odchodu z firmy bratří Šámalů opustil Čechy a odcestoval do Ruska. Karel Jalovec uvádí konkrétně Kyjev, kde prý po dlouhém čase zemřel. Chybné je i datum úmrtí (1893). Shodně s touto informací se vyjadřuje i Pavel Kurfürst v Českém hudebním slovníku osob a institucí. Neuvádí sice přímo Kyjev, ale o Rusku se zmiňuje a datum ukončení aktivity je totožné. V publikaci Umění houslařů je psáno, že datum a místo úmrtí není známo, a že autentický záznam končí poznámkou Karla Jalovce v knize Čeští houslaři, kde autor uvádí, že Vitáček pracoval u firmy bratří Šámalů.

Navzdory těmto tvrzením existují záznamy o úmrtí Františka Vitáčka, o jejichž pravosti není výraznější důvod pochybovat. První z těchto dokladů je uložen v archivu v Semilech v matrice obce Sklenařice a obsahuje kompletní soupis členů Vitáčkovy rodiny s daty narození i úmrtí. U jména hotovitele hudebních nástrojů Františka Vitáčka je dopsán záznam o úmrtí 30. ledna 1901 v Pardubicích. Úmrtní matrika Pardubic (1888 – 1915), která je v současnosti uložena v archivu v Zámrsku tuto informaci obsahuje. František Vitáček skutečně 30. ledna zemřel ve Všeobecné nemocnici v Pardubicích č. 117 na Bílém předměstí a pohřben byl 2. února 1901 na novém hřbitově. Věk v době úmrtí čtyřicet sedm let a příčina úmrtí tuberkulóza plic. Jako okres je uvedeno Vysoké Mýto⁵², příslušná obec Sklenařice. Zemřel zaopatřen Františkem Voříškem, jak zaznamenal Otakar Hruška, duchovní správce farnosti. Hrob dnes již bohužel neexistuje.

Tímto poznatkem by bylo možné Vitáčkův život uzavřít, z vyprávění Jindřicha

51 Uloženo v AHMP fond Společenstva hotovitelů hudebních nástrojů. Viz přílohu č. 9. Neuspořádaný fond, tudíž bez signatury.

52 Tato informace je zřejmě chybně uvedena. Míněno bude Vysoké nad Jizerou. Druhoupis úmrtní matriky je uložen v Státním okresním archivu v Pardubicích. Sign. 2662.

Vitáčka, které zaznamenala ve svých originálních poznámkách Marie Špidlenová-Blovská⁵³, je však známa zajímavá skutečnost: „*Kam se poděl František Vitáček, dozvěděl se náhodou strýc Jindřich, když byl už vyučený houslař u strýce Frant. Špidlena v Moskvě. Jednou v neděli dopoledne vyšel si na okraj Moskvy do zahradní restaurace, kde vystupovali "zpěváčkové". Vystoupila také dívka, která hrála na housle a jindřich jako pravý houslař šel se podívat, na co hraje. Nic to nebylo, fabrika, ale ona ukázala na otevřené dvojité pouzdro. Podíval se a zdály se mu ty housle známé, něco mu připomínaly, podíval se tedy na vignetu a strnul: Frant. Vitáček. Řekl jen: „otec“ , ale ona řekla „ne, můj otec“, a pak se domluvili. Fr. Vit. Došel až do Nizozemí, nastoupil do práce u houslaře, jehož dceru si pak vzal a dílnu přejmul, měli 4 děti. Toto byla dcera a jela prý do Austrálie a cestou si přivyčlávala. Slíbila psát, ale víc se neozvala. Nám přišel do Sklenařic přepis z Nizozemí, že zemřel toho dne a roka v té a té obci houslař Frant. Vitáček, příslušný do Sklenařic. Poslal nám to dědeček Zítů – starý Metelka – lidový lékař. Bohužel nic z toho si nepamatují, ztratilo se to snad při likvidaci krámu.“*

Vnučka Františka Vitáčka Marie Vitáčková, která v současnosti žije v Rusku, potvrzuje tuto informaci, uvádí, že si vzpomíná na otcovo vyprávění o své nevlastní sestře. Jindřich Vitáček také tvrdil, že jeho údajná sestra mu sdělila, že František Vitáček si matku nikdy nevezl a po nějaké době zmizel z Holandska – údajně z Haagu – stejně rychle, jako se objevil. Marie Koťátková ve své publikaci *Houslař šel na východ* tuto skutečnost značně popisuje značně citově zabarveně a uvádí dokonce jméno sestry - Wilhelmina Cuypers. Pokud by Vitáček ovšem žil a působil v Haagu, mělo by být možné dohledat nějaké zmínky o jeho životě, o životě jeho poslední manželky, případně zhotovené nástroje. V Haagském městském muzeu (Haags Gemeentemuseum), kde se vyskytuje sbírka hudebních nástrojů ovšem neexistuje žádná informace dokládající jeho působení. Také v Haags Gemeentearchief – Haagských městských archivech - není možno nalézt doložitelnou zmínku ani o Františku Vitáčkově ani o Wilhelmině Cuypers. Zůstává tedy nerozluštěnou otázkou, zda houslař opravdu žil nějaký čas v Holandsku nebo jde pouze o zmatenou dezinformaci.

53 Soukromý archiv rodiny Špidlenovy. Uloženo v ateliéru Jana Baptisty Špidlena v Praze.

3. Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná charakteristika zhlediska houslařské práce

Viola 1889⁵⁴

Jeden z nejkrásnějších nástrojů zhotovený houslařem Františkem Vitáčkem je viola z roku 1889. V této době byl ženat s Petronilou Svárovskou a společně se třemi dětmi žili v č. 155. Zde houslař postavil tento nástroj lakovaný žlutě (s občasnými odlesky do červena) a grundem šedé barvy. Houslař František Vitáček používal především lihové laky a před lakováním nástroje vynechával dvojchroman draselný, který způsobuje ztmavení celkového konečného zbarvení nástroje, a jež byl běžný v postupech Krkonošské školy (používal ho i Josef Metelka). Na některých místech (spodní část zadní desky) je možno pozorovat částečné opotřebení laku.

Vrchní deska nástroje je vyrobena ze smrkového dřeva, s léty nepřiliš blízko u sebe, prakticky vše ostatní je z javoru. Nápadné je výraznější klenutí slabě žíhané spodní javorové desky zhotovené ze dvou kusů. Toto fládrování⁵⁵ je takřka rovnoběžné, což nebývá zvykem. Rozdíl mezi Vitáčkovou prací a prací jeho učitele Josefa Metelky je patrný především ve vyklenutí spodní desky kolem lubů. U Vitáčka bývá vyklenutí mnohem méně výrazné, než bylo běžné u nástrojů Krkonošské školy. Na vrchní desce je také znatelné působení tlaku strun v místě kobyly vytačením tvaru jejích nožek do dřeva.

Rozměry nástroje jsou poměrně malé, délka nástroje je 387 mm, viola na šířku v nejužším místě měří 124 mm, dále je šířka 178 mm a v nejširším místě rovných 230 mm. Viola má mensuru o délce 212 mm.

Výška lubů činí 34 – 35 – 36 mm, což jsou rozměry obou horních dolních i středních lubů. Fládrování je sjednoceno s žíháním spodní desky i krku. C otvory jsou otevřené, málo vystupující růžky působí zaobleně až zploštěně, což může být způsobeno i častým používáním a vykládáním na nich není protaženo až k okrajům, což je u Vitáčkových

54 Fotografie nástroje viz přílohu č. 15.

55 Tzv. kadeře, fládry, neboli žíhání. Zde se nejedná o napodobení kresby dřeva.

nástrojů běžné.

Krásně pravidelné a pečlivě provedené vykládání je klasicky složeno ze tří částí – dva tmavé proužky pravděpodobně z černěného javoru⁵⁶ a meziproužek z téhož nebarveného dřeva – tedy javoru, rozměry 1,7 tedy 0,3 – 1,1 – 0,3 mm, od kraje 3,5 mm.

Ozvučné otvory neboli effa jsou známkou houslařova umu, neboť samotné vyřezávání se provádí nejprve lupenkovou pilkou a poté nožem. Effa na viole postavené Františkem Vitáčkem nepostrádají jistou eleganci, ale jsou posazena velmi výrazněji níž než je obvyklé. Vliv tohoto zajímavého faktu na zvuk houslí je sporný. Samotné posazení poměrně robustních ozvučných otvorů je otevřené ve směru dolů, effa jsou tedy v silně zešikmené poloze. Očka jsou kulatého tvaru narozdíl od předchozích, které Vitáček vytvarovával do slz. Obrys těla eff se směrem ke středu rozšiřuje, převážně na vnitřní straně. Tento tvar připomíná typ Guarneri. Velikost ozvučných otvorů činí 85 mm a vzdáleny jsou od sebe na nejbližším místě 49 mm. Effa jsou tedy od sebe abnormálně vzdálena. Tento postup se vyskytuje už u nástrojů Františka Vitáčka z dřívějšího období a bude nejspíše zapříčiněn snahou houslařů Krkonošské školy o dosažení co nejlepšího zvuku. Velký prostor, který vznikl posunutím ozvučných otvorů do krajů, měl pravděpodobně způsobit vyšší zvukovou kvalitu daného nástroje a zabránit zborcení klenby.

Hmatník není původní. Pozdější úpravy nástroje, jako například zesílení příliš úzké patky u napojení krku na tělo nástroje zde provedeno není. Pouze na okraji patky krku se vyskytuje úzký naklížený proužek.

Za pozornost ovšem především stojí umně a pravidelně vyřezaná jemně ozdobená hlavička s dvakrát zatočeným šnekem. Lze ji označit za jednu z nejkrásnějších, jaké můžeme u nástrojů představitelů krkonošské školy pozorovat. Hlavička je v podstatě houslařovou vizitkou a podpisem, je velice náročné ji rovnoměrně a symetricky vyřezat, neboť není možno současně vidět obě strany. Zde je nejpodobnější Amatiho hlavičkám, k čemuž odkazuje zúžená vrchní část, málo prohnutá patka hlavice a výrazné podseknutí hlavice. Svislé stěny závitnice nejsou kolmé, ale jemně prohnuté směrem dovnitř k vinutí.

56 Tato praxe byla v postupech Krkonošské školy běžná, sehnat ebenové dřevo sice nebyl velký problém, ovšem jeho cena převyšovala možnosti jak houslařů, tak zákazníků.

Střed závitnice svým tvarem připomíná spíše kolečko, než také užívaný slzičkovitý tvar. Ladící kolíky svým zdobením odpovídají stylu hlavičky. Obsahují černou korunku (kanelace) na trnu kolíku a černou kuličkovitou aplikaci v místě očka. Hlavice kolíčku je srdcovitého tvaru. Stejným stylem je zdoben i žalud. Rozměry hlavičky činí zředu 30 a vzadu 32 mm. Hrany kastlíku byly pravděpodobně nezaoblené, ovšem v současnosti díky častému používání a stáří nástroje vykazují spíše zaoblený tvar.

Pozornost si zaslouží i tvarově ne úplně obvyklý světle hnědý struník francouzského typu s ozdobnou hranou uprostřed vrchní části, tedy hřbetem struníky a podbradek se zajímavou kresbou dřeva, jež je v současnosti nahrazen běžným podbradkem.

Kobylku zhotovil a nástroj jí opatřil mistr houslař Dalibor Bzírský.

Zvukově má viola spíše sopránový charakter, vyrovnaný tón s méně barevnou strunou C. Velmi lehce spouští.

Na vignetě je psacím písmem s tužkou doplněným datem doslovně uvedeno:

František Vitáček

hotovitel hudebních nástrojů v Sklenařicích u Vysokého 1889

O kvalitě tohoto nástroje vypovídá i fakt, že jsou momentálně ve vlastnictví pedagoga pražské konzervatoře a úspěšného violisty Karla Špeliny, který tento nástroj zakoupil v roce 1994 pro svou dceru, jež violu pro hru používá.

Housle 1884⁵⁷

Následující nástroj pochází z období, kdy byl František Vitáček podruhé ženatý s Petronilou roz. Svárovskou. Působil v zavedené dílně ve Sklenařicích, kde mu pomáhal i František Francevič Špidlen.

Housle z roku 1884 typicky jasných a světlých barev jsou lakovány základním čistým lakem, jež vykazuje především na dolní části spodní desky značné známky opotřebení, a který je zbarven do žluta, přičemž vrchní lak má kaštanově červenou barvu, ale je špatně vybroušený. Červené zbarvení tohoto nástroje bude nejspíše způsobeno příměsí dračí krve, která pokud není vystavena přímému slunečnímu svitu, zachovává si červenou barvu. V poznámkách mistra houslaře Tomáše Pilaře⁵⁸ o tomto nástroji je dále znamenáno, že základní lak je flekatý. Grund je použit stejně jako u violy čistý žlutý.

Výška lubů se neodchyluje od běžné normy 30 – 32 mm a rozměry všech tří lubů činí 30 – 31 – 32 mm. Zajímavostí je spodní bok korpusu, který je z jednoho kusu, což používali někteří čeští, italsí i němečtí mistři a je možno díky tomuto snadněji identifikovat práci určitého houslaře. U Františka Vitáčka tento postup ale nebyl zcela běžný. Boční výřezy jsou otevřené.

Spodní žíhaná javorová deska je sestavena již tradičně ze dvou kusů, fládrování má praktickyrovnoběžnou kresbu, v dolní části dokonce vykazuje tvar téměř do písmene V. Tento postup je odlišný od běžné praxe, která preferuje stromečkovitý tvar žíhání. Na vrchní desce jsou znatelné léta rozšiřující se směrem od středu, kde zaznamenáváme největší hustotu dřeva, což má pozitivní vliv na kvalitu zvuku.

Tyto housle patří spíše k menším modelům, jejich délka činí 354 mm a mensura 195 mm. V nejširším místě měří rovných 200 mm, naproti tomu nejužší místo odpovídá hodnotě 108 mm. Střední hodnota činí 162 mm.

Ozvučné otvory mají mnohem elegantnější a pravidelnější tvar než effa u výše

57 Fotografie nástroje viz přílohu č. 16.

58 Mistr houslař z Hradce Králové, zabývá se odkazem Krkonošské houslařské školy. Vitáčkův nástroj prošel jeho dílnou.

zmíněné violy z roku 1889, tedy vyrobené o pět roků později. Jsou posazena téměř rovnoběžně s léty vrchní desky. Slzičkovitý tvar oček odkazuje spíše na učitele Josefa Metelku a na počáteční období Vitáčkovy tvroby, jinak si effa nejsou příliš podobná. Tělo ozvučných otvorů je rovnoměrně a stejnoměrně tvarováno, směrem ke středu se nerozšiřuje, jak je tomu u violy z roku 1889. Jejich velikost odpovídá 70 mm, od vykládání jsou vzdáleny pouhých 9 mm a v nejbližší vzdálenost mezi nimi činí 42 mm, což odpovídá normě.

Klenutí nástroje je pravidelné, činí 16 mm.

Typické úzké vykládání složené ze tří proužků (tmavý z černěného javoru a světlý z téhož nečerněného dřeva) je vzdáleno od okraje 3,2 mm a pravidelně odděleno (1,3mm) a zvláště v růžcích pečlivě provedeno, jak už je obvyklým znakem u nástrojů Františka Vitáčka.

Pravidelně a symetricky vyřezávaný šnek je dvakrát stočený, jak je u Vitáčkových nástrojů běžné. Tvar očka odpovídá kruhu. Hlavička samotná má elegantní nijak výrazněji nezdobený tvar. Zadní část hlavičky je částečně opotřebována. Zepředu o rozměrech 23 mm, zezadu 25 mm.

Hmatník je tradičně vyrobený z ebenu a je důvod se domnívat, že kolíky, struník a podbradek nejsou původní.

Vigneta nástroje je tištěna psacím písmem⁵⁹ a zde je její doslovný přepis:

František Vitáček

hotovitel hudebních nástrojů ve Sklenařicích u Vysokého 1884

59 Originální vigneta v příloze č. 2.

Housle 1889⁶⁰

V roce 1889 žil a působil František Vitáček ve Sklenařicích. Byl podruhé ženatý s Petronilou roz. Svárovskou a předchozí rok do rodiny přibyl třetí syn tohoto manželství Oldřich.

Tyto housle jsou ve vlastnictví rodiny Pilařů, momentálně tedy mistra houslaře Tomáše Pilaře, který sídlí v Hradci Králové. V dřívějších dobách byly vystaveny v expozici o krkonošské houslařské škole, která se nachází v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bohužel v létě roku 2011 došlo k vykradení muzea a tento nástroj byl proto kvůli bezpečnosti dočasně vrácen Tomáši Pilařovi. Autorce této práce byla dána možnost si tento nástroj fotograficky zdokumentovat.

Zadní deska Vitáčkových houslí je tvořena dvěma kusy javorového dřeva s rovnoběžným fládrováním. Působí částečně hranatým dojmem. Nástroj je lakován světle hnědou barvou se žlutavými odlesky. Zde pravděpodobně Vitáček také nepoužil dvojchroman draselný (chromkáli). Vrchní smrková deska je z kvalitního dřeva s pravidelnými hustými léty. Délka korpusu činí 356 mm. Mensura je 195 mm. Rozměry v nejširším místě odpovídají 205 mm, v nejužším 110 mm a střední hodnota měří 165 mm. Výška lubů je poměrně nízká (28 – 29 mm).

U nástrojů Františka jsou tradičně C otvory otevřené a zde tomu není jinak.

Ozvučné otvory nemůžeme označit za nízko položené, neboť horní okraj oček je souběžný s dolním okrajem vnitřního černého proužku vykládání okolo bočních výřezů

60 Fotografie nástroje viz přílohu č. 17.

Effa délky 70 mm jsou položena spíše rovnoměrně s léty, narozdíl od violy z téhož roku, kde můžeme u eff pozorovat částečné zešíkmení. Tělo ozvučných otvorů se nepatrně rozšiřuje, ovšem v porovnání s výše zmíněným nástrojem, není rozšíření tak výrazné. Kulatý tvar oček odpovídá Vitáckovým nástrojům z období kolem roku 1889. Řez ozvučných otvorů je téměř kolmý. Effa jsou umístěna hodně v okrajích, což dokazuje i hodnota vzdálenosti mezi nimi, která činí 45 mm. Tato praxe je výše popsána v analýze violy z roku 1889.

Vykládání kolem okrajů zhotovil František Vitáček se zručností, zvláště růžky je možno označit ze pečlivě provedené. Střední proužek je vyroben z javoru, dva postranní jsou pravděpodobně z černěného javoru, ovšem není možno vyloučit ani zhotovení z ebenu, což bylo sice výrazněji nákladnější, ovšem v technikách ostatních houslařských škol běžné. Vykládání není protaženo až do okrajů růžků, ačkoliv samotné růžky nevyčnívají a zdají se být spíše obroušené, či useknuté. Tento fakt může být způsoben častým užíváním, ovšem tato varianta není příliš pravděpodobná, neboť se u Vitáckových nástrojů vyskytuje prakticky bezvýhradně. Okraje houslových desek jsou zaoblené.

Hlavička vykazuje v zadní části známky opotřebení. Dvakrát zatočený šnek dokazuje zručnost houslaře kvalitou a symetrií provedení. Očko šneku je spíše kulatého tvaru. Na kastlíku není možno pozorovat převrtávané otvory na ladící kolíky.

Hmatník nejspíše není původní, krkonošská škola používala převážně dýchované hmatníky kvůli vysoké ceně ebenu. Nynější struník a doladovací kolíky byly nejspíše také dodány později. Podbradek je ze stejného materiálu jako na fotografiích violy z roku 1889.

V houslích je umístěna cedulka Josefa Metelky. Vigneta Františka Vitáčka se nachází pod ní a je psaná ručně. Je tedy možné, že po otevření byl nalezen Vitáckův podpis na vnitřní desce a houslař (je důvod se domnívat, že to byl Vladimír Pilař) vignetu ručně přepsal a umístil ji pod Metelkovu.

Doplněná cedulka obsahuje následující text:

František Vitáček

hotovitel hudebních nástrojů v Sklenařicích u Vysokého 1889

Housle 1881⁶¹

Tyto housle, které František Vitáček zhotovil ve Sklenařicích, mají zajímavý osud. Momentálně se nacházejí v Českém muzeu hudby v Karmelitské ulici v Praze⁶². Tato instituce je získala darem od druhé manželky "ruského Stradivariho" Jindřicha Jevgenije Vitáčka Niny Vitáčkové 23. května 1950. Přivezla je do Čech společně s jiným Kulíkovým nástrojem, krátce po smrti svého manžela Jindřicha. Marie Vitáčková (vnučka Františka Vitáčka, žijící v Rusku) vzpomíná, že otec k těmto houslím přišel čirou náhodou, když je chtěl odkoupit od jistého studenta. Při čištění a studii nástroje zjistil, že pod vignetou se ukrývá jiná, která nese jméno jeho otce. Tento nástroj si tedy ponechal a plánoval ho zavézt po druhé světové válce do vlasti, což mu bohužel překazila krátká nemoc a úmrtí. Před tím, než byl nástroj přivezen do Ruska, prošel rukama královehradeckého houslaře Karla Pilaře, který housle v roce 1935 opravil. Za jeho práci můžeme pravděpodobně označit opravené otvory pro ladící kolíky a zesílenou přílišně úzkou patku krku. Nástroj je také doplněn o střevové struny a kobylku, kterou dodal Ivan Švýcarský. Na těchto houslích je možno pozorovat stále silný vliv učitele Josefa Metelky.

Zajímavé je, že zadní javorová deska nástroje je z jednoho kusu, což nebývá příliš obvyklé. Dřevo je velmi krásně žíhané šikmo zleva doprava. Vrchní smrková deska s pravidelnými nepřilíh hustými léty je mírně klenutá. Okraje obou desek jsou zaoblené.

Celková délka nástroje činí 590 mm, délka korpusu 357 mm. Šířka korpusu v horní části je 164 mm, v dolní části 207 a ve střední části 110 mm. Menzura nástroje má délku 198 mm.

O použití olejového laku je možno spekulovat, neboť častější bylo užití lihových laků. Na lístku s informacemi o přírůstku, je totiž uveden lak olejový, ač pravděpodobněji je nástroj nalakován lihovým. Jeho barva je světle žluto hněda s občasným nádechem až do kaštanova, převážně na vrchní desce. Tento kaštanově červený odlesk může být způsobem přidáním dračí krve.

61 Fotografie nástroje viz přílohu č. 18.

62 Inventární číslo 686 E.

Tradičně luby z šesti kusů jsou kresbou sjednoceny s ostatními částmi nástroje, jen horní žíhání lubů je oproti středním a dolním výrazněji nakloněno. Jejich šířka u krku je 29 mm a knoflíku se liší o jeden milimetr (30 mm).

Deska dle vzoru krkonošské i německé školy vybíhá u zřetelně otevřených C otvorů do prudkého výrazného klenutí.

Klasické tříproužkové vykládání je provedeno s pečlivostí. Deska houslí je v místě vykládání jemně prohnutá dovnitř. Za typický znak Vitáčkova vykládání můžeme označit standardní provedení růžků, které není protaženo k okrajům. Samotné růžky upoutají svým provedením, neboť se zdají být jakoby useknuté. Tyto znaky můžeme u nástrojů Františka Vitáčka pozorovat velmi často.

Ozvučné otvory jsou vyřezány téměř kolmým řezem nože do vrchní desky. Jejich umístění je takřka rovnoběžné s léty, naklonění eff otvorů je tudíž zanedbatelné. K propadnutí desky u spodního oka v tzv. žlábků zde nedošlo. Tělo ozvučného otvoru je stejně široké po celé délce, pouze ve spodní části se zdá být nepatrně robustnější. Očka připomínají svým tvarem spíše slzu než kruh. Samotné eff otvory nejsou posazeny tak výrazně nížko, jako u violy z roku 1889 (viz výše).

Hmatník tohoto nástroje nejspíše nebude původní, z důvodu častého užívání dýchovaných hmatníků v krkonošské houslařské škole. Zde je užit klasický ebenový. Tento typ hmatníku (dýchovaný) je možno poznat dle klížených částí hmatníku po stranách.

Hlavička houslí Františka Vitáčka je zhotovena s pečlivostí jemu vlastní. Kresba hlavičky také odpovídá žíhání na lubech a na krku. Na kastlíku jsou převrtávané a opravované otvory pro doladovací kolíky, které byly nejspíše nejen opotřebované, ale i nevhodně umístěné. Klasická dekorativní řezba na hlavičce a na šneku není protažena až dovnitř kastlíku. Končí několik milimetrů pod šnekem. Okraje kastlíku jsou po celé délce zaoblené. Šnek je dvakrát zatočený, což je běžnou praxí u Vitáčkových nástrojů a očko kruhového tvaru.

Etiketa obsahuje tištěný text:

František Vitáček

hotovitel hudebních nástrojů ve Sklenářicích u Vysokého r. 1881

druhá viněta psaná rovněž tiskacím textem informuje o opravě:

opravil Karel Pilař, houslař v Hradci Král. R. 1935

Housle 1881⁶³

Další nástroj z raného období tvorby Františka Vitáčka je jedním z údajně čtyř nástrojů⁶⁴, které zhotovil ve své dílně v Jablonci nad Jizerou. Houslař se po smrti svého učitele Josefa Metelky sice staral o osiřelou dílnu, ale zároveň se částečně osamostatnil v Českém Jablonci (Jablonec nad Jizerou). Také následkem tohoto jeho počínání pravděpodobně dílna později zanikla. Zde žil i se svou ženou Marií roz. Špidlenovou a ročním synem Jindřichem.

Černobílé fotografie houslí jsou k nahlédnutí v publikaci Vladimíra Pilaře a Františka Šrámka Umění houslařů. Zde je ovšem přiložena také fotografie desky houslí, na jejíž vnitřní část se houslař podepisoval tužkou, která je však z nástroje z roku 1889, tedy nikoli 1881. Informace o posledním známém majiteli tohoto nástroje (fotografie nástroje jsou z roku 1977) má autorka k dispozici.

Housle mají zadní javorovou desku sklíženou ze dvou částí s nápadným žíháním, které se nepříliš výrazně sbíhá směrem do "stromečku".

Spodní deska houslí je oproti vrchní velmi málo klenutá. Vrchní má klasický tvar čočky, nemá ovšem vrchol na mensuře, ale spíše výše pod hmatníkem.

Středně hustá léta smrkové desky (vrchní) jsou poměrně rovnoměrná.

C otvory jsou otevřené a provedení lubů je možno označit za citlivě sladně s fládrováním desky, krku a hlavičku. Kresbu lubů houslař sjednotil dokonce i v naklonění žíhání.

Ozvučné otvory zde nevykazují nějakou výraznou kvalitu provedení. Již při zběžném srovnání s effy Josefa Metelky vidíme podobnost. Objevuje se nižší posazení ozvučných otvorů, jako je tomu o osm let později zhotovené výše zmíněné violy, ač tady nejsou effa umístěna tak značně v dolní části desky. Nicméně okraj spodních oček je několik milimetrů pod vykládáním. Můžeme také pozorovat, že effa jsou spíše nakloněná, než v pozici rovnoběžné s léty. Tělo ozvučných otvorů je po celé délce rovnoměrně široké,

63 Fotografie nástroje viz přílohu č. 19.

64 Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 113.

pouze ve spodní části nepatrně robustnější. Narozdíl od výše zmíněných houslí zhotovených ve stejném roce, mají očka ozvučných otvorů kulatý tvar.

Růžky nástroje se ničím neodlišují od ostatních Františkem Vitáčkem zhotovených nástrojů, opět jsou jakoby useknuté či zbroušené. Úzké vykládání v nich není provedeno až k okrajům, kvalita vykládání na tomto místě je také známkou houslařovy zručnosti, neboť už zasazené vykládání se nedá znovu obměnit a samotná výměna růžků je obtížná a zdlouhavá záležitost.

Hlavička obdobně jako u sklenařických houslí z téhož roku je nejpodobnější vzoru Amati. Na kastlíku jsou převrtávané a upravované otvory pro ladící kolíky. Dvakrát stočený pěkně vyřezaný šnek je zakončen očkem kruhovitěho tvaru.

Původní nejspíše nebude ebenový hmatník, kobylka, struník ani ladící kolíky.

Housle 1881⁶⁵

V současnosti se tento nástroj nachází ve vlastnictví Jana Baptisty Špidlena. Rodina Špidlenů vlastní ještě jedny housle, které mají rovněž vignetu se jménem Františka Vitáčka, z roku 1883, ovšem tento nástroj je mnohem méně kvalitně proveden, dle slov Jana Špidlena málo pečlivě postaven, ač starší o dva roky a i další znaky odkazují na zřejmě falešnou etiketu. Tato skutečnost ukazuje, že Vitáčkem zhotovené hudební nástroje jsou vyšší kvality a vyplatilo se tedy vlepat do horších nástrojů nepravé cedulky s jeho jménem, aby se tím jejich hodnota zvýšila.

Nástroj menší velikosti označil Jan Baptista Špidlen za pravý také díky tomu, že styl zhotovitele houslí je blízký rané práci jeho pradědečka Františka Franceviče Špidlena, jak je více popsáno v následující kapitole. Délka nástroje je 355 mm, mensura 196 mm. V nejširším místě nástroj měří 200 mm, naproti tomu v nejužším 108mm. Střední hodnota činí 161 mm.

Housle, které jsou tedy majetkem přímého příbuzného Františka Vitáčka mají spodní desku ze dvou kusů s nevýrazným fládrováním. Žihání, které je ve spodní části sklíženo do "stroměčku" a v horní části prakticky rovnoběžné, není možno u krajů prakticky rozeznat. Světlehnědé zbarvení nástroje s červenými odlesky odkazuje na užití dračí krve a vynechání dvojchromanu draselného. Lak je také částečně opotřeben ve spodní části.

Otevřené C otvory a celý zaoblený okraj houslí je lemován velmi pečlivě provedeným tříproužkovým (dva tmavé proužky, mezi nimi jeden světlý, vše pravděpodobně z javorového dřeva) vykládáním. Všechny růžky působí zaobleně, levý spodní růžek na horní desce je částečně uražený. Housle mají pravidelné vyklenutí, které prudce vybíhá u C otvorů.

Luby vykazují jednotnou kresbu se zadní deskou, míry se liší o dva milimetry (28 – 30), javorový krk je možná až příliš hustě fládrovaný.

65 Fotografie nástroje viz přílohu č. 20.

Na zadní desce je také možno pozorovat v horní části u krku vtlučený kolík kvůli zpevnění krku.

Na vrchní smrkové desce jsou hustá léta.

Effa na horní desce jsou posunuta do okrajů a jemně nakloněna. Očka ozvučných otvorů vykazují slzičkovitý tvar, který nejspíše Vitáček zpočátku užíval, stejně jako jeho učitel Josef Metelka. Tělo eff je dost úzké, směrem ke středu ozvučných otvorů se rozšiřuje, což můžeme pozorovat z nástrojů zhotovených Františkem Vitáčkem pouze na viole z roku 1889.

Patka u houslového krku je zesílená ebenovou korunkou, což bývá zpravidla prováděno u nástrojů krkonošské školy z důvodu příliš uzkých patek.

Pravidelné vyřezání hlavičky je nejpodobnější stylu Amatiho hlaviček. Kastlík s oblými hranami má převrtávané otvory pro ladící kolíky tak výrazně stranou, že je důvod se domnívat, že už v počátku byly umístěny částečně chybně, případně byl houslař, který nástroj obdržel k opravě o tomto přesvědčen. Prohnuté závity šneku, který je dvakrát stočený zakončuje kruhové očko. Kresba hlavičky z javorového dřeva odpovídá kresbě krku a lubů. Později dodané kolíky jsou obyčejného typu.

Hmatník, stejně jako podbradek, struník a další komponenty pravděpodobně houslařem Františkem Vitáčkem vytvořené nejsou a byly vyměněny později.

Housle 1882⁶⁶

Bratislavské Hudobné múzeum ve sbírkách uchovává také jeden z nástrojů zhotovených houslařem Františkem Vitáčkem. Tento muzejní přírůstek věnoval instituci obchod Klenoty se sídlem v Bratislavě, Nálepškova 17 dne 10. října 1967.

Tyto housle mají spodní desku souměrně křížem žíhanou. Luby a hlavičku zhotovil Vitáček z podobného materiálu. Horní smrková deska je zhotovena z hustých let, je tedy možné, že zde houslař použil šumavský smrk, který je k zhotovování smyčcových nástrojů vhodnější než krkonošský.

Celková délka nástroje činí 600 mm, šířka 60 mm. Mensura má vzdálenost 197 mm.

Výsledná hnědočervená barva houslí odkazuje k použití dračí krve, tedy pryskyřice *calmus draco*, jenž byla často přidávána do laků krkonošské houslařské školy.

Vigneta je psaná tiskacím písmem s textem:

František Vitáček

hotovitel hudebních nástrojů v Jablonci u Vysokého 1882

66 Evidenční číslo MUS 248. Přírůstkové číslo 1967/00991 (původně 991/1967).

4. Vývoj a základní znaky houslařské produkce Františka Vitáčka, srovnání a společné znaky s některými jeho následovníky a s učitelem Josefem Metelkou

Otec Františka Vitáčka byl cestákem, jak uvádí matrika v Zámrsku, není tedy příliš jasné, kde a kdy se dostalo Františkovi prvního povědomí o hudbě a hudebních nástrojích. Tato krkonošská oblast byla ovšem proslulá množstvím místních muzikantů a také v té době působil v blízké obci Paseky nad Jizerou Věnceslav Metelka, který si k podučitelské živnosti přivydělával stavbou hudebních nástrojů. Jeho syn Josef Metelka se začal učit houslařem v roce 1854 a po pěti letech učení byl vyslán svým otcem na zkušenou. Korespondence mezi nimi je zachována v archivním fondu Věnceslava Metelky. Josef Metelka zde píše o svých nově nabytých zkušenostech, které současně konzultuje a předává otcí. Syn Věnceslava Metelky nějakou dobu působil u Tomáše Zacha v Pešti a u J. B. Schweitzera, kde se potkal s nástroji vídeňských i italských mistrů. Když se v roce 1863 vrátil do rodných Pasek, zdokonalil dílnu, začal stavět nástroje místo z krkonošského smrku z dováženého rezonančního dřeva a při své práci využíval znalosti, které získal v cizině. Na práci Josefa Metelky můžeme pozorovat jak vliv otce Věnceslava Metelky, kterého si vždy velmi vážil, tak především vídeňské školy a německých houslařů. Jedním z charakteristických poznávacích znaků jeho nástrojů je výrazné prohloubení klenby u okrajů⁶⁷. Také tvar a vypracování okrajů odkazuje k vídeňské škole. Ač je v publikaci *Umění houslařů* uváděno, že stavěl luby na formu, pravděpodobně se tato informace nezakládá na pravdě. Mnohem častější a v těchto neprofesionálních podmínkách byla technika "přes ruku"⁶⁸. Laky Josefa Metelky se vyskytují převážně světlé a tmavé. Tmavší barva je způsobena převážně použitím dvojchromanu draselného tzv. chromkáli, světlejší převážně oranžové barvy připomínají některé laky Jana Kulíka (1800 – 1872). Díky paní Andree Bariakové z Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou, která objevila *Notes* s poznámkami Josefa Metelky o lacích a postupech práce s dřevem, známe i recepty na některé laky, jichž hotovitel hudebních nástrojů užíval. Je velmi pravděpodobné, že

67 Tento prvek se objevuje také u Mathiase Thiera a dalších rakouských a německých houslařů. V podstatě se jedná o barokní typ nástroje. Zvukově není možno hodnotit tuto praktiku kladně, dnes se již nepoužívá, neboť ploché klenby vytvářejí kvalitnější a lepší zvuk. Pravděpodobně je spíše znakem nedokonalé a nepečlivě provedené desky.

68 Zde není použita ani vnější ani vnitřní forma, pomocí rozehřátého železa se luby rovnají přímo na spodní desku. Na celý systém se pak podle lubů naklíží vrchní deska.

některé z receptů převzal i František Vitáček. Bohužel vzhledem k opravám a nejspíše i přelakováním nástrojů dnes nemůžeme s jistotou říct, zda byly tyto laky na nástroj opravdu nanášeny.

Pod nadpisem *Lak na hudební nástroje* popisuje Josef Metelka typický lihový houslový lak skládající se z šelaku, sandaraku, mastixu, gumi-benzoe a benátského terpentýnu. Vše samozřejmě rozpuštěné v lihu. Poznámka pod výše popsáním receptem popisuje tvorbu červeného laku, který vznikne přidáním většího množství dračí krve⁶⁹ a šafránu⁷⁰ k předchozímu laku.

Dále se v notesu vyskytuje také *Lak dost dobrý na hudební nástroje*. Zde je nutno rozpustit stejné množství sandaraku a šelaku s malým množstvím mastixu v jednom žejdlíku lihu a po přidání benátského terpentýnu se celý roztok procedí.

František Vitáček vstoupil do učení k Josefu Metelkovi do jeho dílny v roce 1868, tedy když mu bylo 12 let. V srpnu 1880 Josef Metelka zemřel v poměrně nízkém věku – bylo mu 39 let – a vedení dílny se ujala vdova, která ji vedla až do jejího pravděpodobného zániku v roce 1882. Doučení tovaryšů se chopil František Vitáček, který vyučil především Benjamina Patočku, Františka Vlka, Josefa Čermáka a především měl podíl na doučení svého švagra Františka Špidlena.

Nástroje Františka Vitáčka z raného období tvorby jsou silně ovlivněné prací Josefa Metelky. Effa mají očka do slzičkovitého tvaru a na snímcích můžeme pozorovat silnou podobnost. Nicméně tento níže uvedený rezonanční otvor nepředstavuje typickou Metelkovu práci. Tělo houslí i hlavička, které Metelka řezal výrazně užší, také vykazují značně podobné rysy.

Typické Metelkovské effo je možno porovnat níže (viz Obr. 1). Bývá posazeno částečně zešikmeně a spíše robustního tvaru s výraznými dolními oblouky.

69 Způsobuje červenou barvu nástroje, bohužel po silném a dlouhodobém působení světla vybledne.

70 Barví nástroj do žlutého odstínu.

Obr. 1: ozvučné otvory zleva Františka Vitáčka 1881, Josefa Metelky a typický ozvučný otvor Josefa Metelky

I na nástrojích žáků Františka Vitáčka můžeme pozorovat v počátcích jejich tvorby podobné znaky. Nástroje *Františka Špidlena* z krkonošského období se také vyznačují velmi podobnými rysy. Model houslí na následujících fotografiích je pravděpodobně stejný, vykládání odpovídá Vitáčkovu stylu a effa jsou prakticky totožná. Na nástroji Františka Špidlena můžeme však pozorovat velmi výrazné prohloubení u okrajů lubům, téměř až hranaté. Vitáčkovy housle sice tento znak nepostrádají, ale nedisponují jím tak silně, jako Špidlenův nástroj. Jediným výrazným odlišným prvkem je zbarvení, kde František Špidlen použil tmavší odstín, pravděpodobně způsoben dvojchromanem draselným. Špidlenova tvorba z krkonošského období se nijak výrazně neodlišuje, což potvrzuje i nástroj momentálně uchovávaný v Českém muzeu hudby v Praze, jehož snímek je uveřejněn níže (viz Obr. 2, Obr. 3).

Obr. 2: zleva: František Špidlen (majitel Jan Baptista Špidlen) 1890 František Vitáček 1881 (uloženo v Českém muzeu hudby).

Obr. 3: František Špidlen (krkonošské období, uloženo v Českém muzeu hudby.)

Z dalších krkonošských houslařů, které František Vitáček učil řemeslu, je možno jmenovat *Josefa Metelku*, který nicméně s rodinou Metelkových příbuzný nebyl a působil převážně ve Sklenařicích narozdíl od rodu Věnceslava Metelky⁷¹. Jeho nástroje nicméně nejsou tak kvalitně provedené, některé z výše zmíněných houslí mu ale prošly rukama v pozdějších opravách, jak dokazuje záznam na vnitřní straně desky houslí pod záznamem Františka Vitáčka⁷². Na následujících fotografiích můžeme pozorovat pravděpodobně stejný model effa.

71 Více v kapitole Krkonošská houslařská škola str. 13 – 14.

72 Viz přílohu č. 4.

Obr. 4: zleva: František Vitáček 1881 Josef Metelka ze Sklenářic.

Benjamin Patočka také strávil několik let svého vyučení pod vedením Františka Vitáčka. Nástroj z roku 1892⁷³ vytvořený v Pasekách nad Jizerou, který je uložen taktéž v Muzeu hudby v Praze, je velmi pečlivě a zdobně proveden. Hlavička je vyřezávaná do zvířecí podoby, velmi úzké vykládání provedl Benjamin Patočka ve třech černých prouzcích a struník vyložil perletí. Patka krku je užší, růžky působí useknutě, nástroj má hranatější formu a velmi výrazné vyklenutí okrajů. Ač od doby posledního setkání *Benamina Patočky* s *Františkem Vitáčkem* pravděpodobně uplynula dlouhá doba, existují zde shodné znaky. Patka krku je užší (často bývají v pozdějších úpravách zesíleny ebenovou korunkou), růžky působí useknutě, nástroj má hranatější formu a velmi výrazné vyklenutí okrajů.

Obr. 5: housle *Benamina Patočky* z let 1892 v Pasekách nad Jizerou. Uloženo v Českém

73 Signatura 1106E.

muzeu hudby.

Někdy na přelomu let 1881 a 1882 si založil František Vitáček současně dílnu v Českém Jablonci (Jablonci nad Jizerou), kde údajně vyrobil čtyři nástroje mj. i housle z roku 1882⁷⁴. Ovšem nedlouho po smrti manželky v únoru 1882 se vrátil do Sklenářic, kde měl dílnu v domě č. 98, který patřil rodině jeho zesnulé ženy. Po smrti Josefa Metelky začal také používat vlastní vignety, vyskytují se dva typy – tištěný psacím a tištěný tiskacím písmem⁷⁵.

Dílna zpočátku nejspíše prosperovala, protože tři měsíce v ní působil už výše zmíněný Benjamin Patočka a do 29. srpna 1885 i František Špidlen. Nicméně ač se po smrti své první ženy opět oženil a měl děti, František Vitáček prý značně holdoval alkoholickým nápojům, což se pravděpodobně odrazilo na fungování dílny.

Vitáčkovy nástroje se postupem času vyvíjely, je zde možno pozorovat snahu mistra o dosažení co nejkvalitnějšího a nejkrásnějšího zvuku. Rozdíl mezi vyřezáním ozvučných otvorů v počátcích tvorby a osamostatnění, tedy v roce 1881, přes nástroj z roku 1884 až k effu vzoru Guarneri z violy roku 1889, je výrazný (viz Obr. 6). Ozvučný otvor z roku 1881 ukazuje spíše příslušnost ke krkonošské škole, zde vykazuje výraznou podobnost s Metelkovským, přičemž effo 1884 už je elegantnějšího rovnoměrnějšího tvaru jdoucí rovnoběžně s léty, narozdíl od předchozího.

74 Viz kapitolu Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná charakteristika z hlediska houslařské práce str. 38.

75 Viz přílohu č. 2. Vigneta tisknutá psacím písmem.

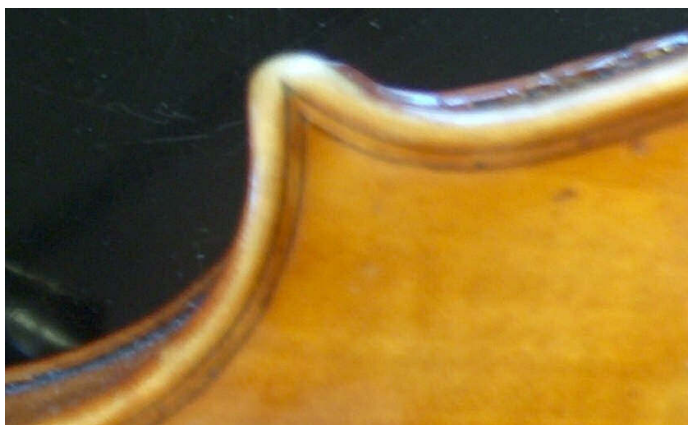
Obr. 6: Ozvučné otvory Vitáčkových nástrojů z let 1889, 1884, 1881

Dle objevených nástrojů můžeme usuzovat, že František Vitáček stavěl housle ve Sklenařicích do roku 1889. U této práce můžeme pozorovat proměnu stylu Františka Vitáčka, od krkonošských počátků až k vlastní osobité tvorbě. Toto je nejvíce znatelné v porovnání s violou z roku 1889.

Obrovská změnu můžeme pozorovat především právě na tvaru ozvučných otvorů. Původní krkonošský vzor převzatý, jak už bylo uvedeno, pravděpodobně od Josefa Metelky, už zde effo ničím nepřipomíná. Očka jsou kulatého tvaru a tělíčko se směrem do středu rozšiřuje. Oblá zakončení se nedotýkají a vybíhají částečně ostře na obou koncích⁷⁶. Tento typ vychází z ozvučného otvoru typu Guarneri.

Vykládání se stává postupně v tvorbě Františka Vitáčka užší a lépe provedené. Zvláště zadní deska již zmíněné violy z roku 1889 jej obsahuje pečlivě zasazené a krásně provedené, zvláště v růzcích (viz Obr. 7).

76 Více viz kapitolu Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná charakteristika z hlediska houslařské práce str. 24 – 26.

Obr. 7: růžek Vitáčkovy violy z roku 1889.

Význam Františka Vitáčka v rámci krkonošské houslařské školy není zcela snadné posoudit. Bezpochyby nejvýznamnějším počinem je jeho podíl na vyučení Františka Špidlena. Prvotní a základní znalosti o stavbě smyčcových nástrojů získal F. Špidlen právě od něj.

Práce Františka Vitáčka ovšem není diletantská a zcela jistě si zaslouží uznání vzhledem k prostředí, v němž vytvářel své nástroje a klientele, kterou tvořili především obyvatelé horských a podhorských oblastí Krkonoš. Své nástroje prováděl vždy pečlivě, například vysoké vyklenutí u okrajů u něj najdeme v mnohem menší míře než u ostatních krkonošských houslařů, což odkazuje na důslednější vypracování spodní javorové desky. Také vykládání Vitáčků prováděl z velmi tenkých proužků s překvapivou pravidelností. Vývoj ozvučných otvorů až k modelu Guarneri rovněž potvrzuje kvalitativní vzestupný vývoj stylu Františka Vitáčka.

Zda se František Vitáček věnoval houslařskému řemeslu ve své dílně i po roce 1889 je sporné. Autorka práce bohužel neobjevila žádné z nástrojů z pozdějších let. Jisté je, že houslař ještě nějakou dobu pobýval ve Sklenařicích, ovšem záznam o profesním působení zatím není objeven.

Poslední známka aktivity Františka Vitáčka na poli hudebního nástrojařství se vyskytuje v Matrice pomocníků Společenstva hotovitelů hudebních nástrojů v Praze z let 1892 – 1948. Zde je zaevidován odchod Františka Vitáčka z firmy Bratři Šámalové 6. října 1897. V kolonce druh živnosti je však uvedeno pouze truhlář, tudíž je sporné, zda se houslař vůbec zabýval smyčcovými nástroji a u bratří Šámalů nějaký nástroj zhotovil.

Není nepravděpodobné, že budou objeveny ještě nějaké housle Františka Vitáčka, které dosud veřejnosti známy nebyly, pocházející z nezdokumentovaného období. Díky zjištěným informacím a pátrání je bohužel v současnosti nutno spokojit se s tvrzením, že hotovitel hudebních nástrojů František Vitáček se do své smrti v Pardubicích, kde záznam v matrice uvádí povolání dělník, houslařstvím neživil a další nástroj nejspíše nepostavil.

5. Závěr

Zhodnotit jednoznačně význam Františka Vitáčka v rámci tvorby krkonošské houslařské školy není příliš snadný úkol. Výroba smyčcových nástrojů v této oblasti vznikla zpočátku pouze pro potřeby místních muzikantů a zakladatel Věnceslav Metelka nebyl vyučeným houslařem, ač se vyučil stavbě hudebních nástrojů u Františka Hendrycha. U renomovaných mistrů houslařů se vzdělání dostalo pouze minimu těchto hotovitelů hudebních nástrojů, k nimž František Vitáček nepatřil. Vývoj tedy probíhal téměř výhradně empiricky. O velkém talentu a pili ovšem svědčí fakt, že představitelé, kteří působili nějakou chvíli za hranicemi, dosahovali nečekaných a nezanedbatelných úspěchů (především František Francevič Špidlen, Jindřich Jevgenij Vitáček). Tato práce ovšem nepotvrdila Vitáčkovu působení v Holandsku ani v Rusku, jak se o tom zmiňují některé prameny. Kvalita jeho nástrojů si však prakticky v ničem nezádá s prací Josefa Metelky (paseckého), ač se mu nedostalo takového vzdělání a zkušeností z vandrování. Vitáčková tvorba se vyznačuje jak charakteristickými prvky krkonošského houslařství, tak vlastní invencí, kterou je možno pozorovat především na nástrojích z pozdějšího období. Také řemeslné vypracování, například vykládání, či vyřezané hlavičky, odkazuje na značnou zručnost Františka Vitáčka. Přesto jeho význam, jak uvádí kapitola: *Vývoj a základní znaky tvorby Františka Vitáčka, srovnání s jeho učitelem Josefem Metelkou a žáky*, spočívá nejvíce ve vyučení mistra houslaře Františka Špidlena.

V životě Františka Vitáčka nastalo několik situací, které pravděpodobně ovlivnily jeho tvorbu. Především smrt první ženy a následně i další neutěšené poměry v rodině nejspíše houslař řešil alkoholem, což mělo negativní dopad na jeho práci i zdraví. Zda opustil rodné Sklenařice před nebo po smrti své druhé ženy není zatím možno nijak doložit, po této události se už nejspíše přímo stavbě nástrojů nevěnoval a pracoval spíše na opravách nástrojů u firmy Bratři Šámalové, kde je evidován jako truhlář. Zcela nově objevenou informací je záznam o jeho úmrtí v Pardubicích čtyři léta po odchodu z Prahy v roce 1901. Záměr práce doplnit chybějící informace o životě Františka Vitáčka bohužel nebyl zcela naplněn.

Dokumentace nástrojů postavených tímto sklenařickým hotovitelem hudebních nástrojů je uvedena v kapitole Dochované nástroje, záznamy a jejich stručná

charakteristika z hlediska houslařské práce. Sedm objevených a popsáných nástrojů vykazuje podobné znaky a dokládá kvalitu produkce houslaře Františka Vitáčka.

Resumé

Bakalářská práce Houslař František Vitáček částečně mapuje život tohoto hotovitele hudebních nástrojů Krkonošské houslařské školy jak po stránce životopisné, tak vzhledem k jeho tvorbě a přínosu houslařské produkci v Čechách. Téma Krkonošské školy není doposud uspokojivě zpracováno, je tedy tato bakalářská práce prvotním pokusem o výraznější vhléd do tohoto ojedinělého úkazu v dějinách českého houslařství.

Kapitola věnující se samotné škole se zabývá pouze těmi představiteli, u nichž je možno prokázat bližší souvislost s Františkem Vitáčkem.

Část práce s názvem Život Františka Vitáčka popisuje a poupravuje jak nedostatečné informace v literatuře, tak uvádí i nově objevené a dohledané poznatky historiografického charakteru. Zde jsou zaznamenány i pokusy autorky ona chybějící místa zaplnit, tudíž mohou být cenným zdrojem pro osoby pokračující ve výzkumu.

Cílem organologické analýzy nástrojů bylo tyto dohledat, organologicky popsat a zhodnotit. Příloha obsahuje fotografie pěti houslí a jedné violy, u jednoho nástroje chybí.

Poslední kapitola porovnává a posuzuje kvalitu a význam Vitáckovy práce z hlediska Krkonošské houslařské školy a uvádí některé zajímavé dosud nezveřejněné poznatky.

Cíl bakalářské práce – přinést ucelený obraz o životě Františka Vitáčka, doložit jeho postavení v rámci Krkonošské houslařské školy a alespoň částečně zdokumentovat jeho tvorbu – byl v omezené míře naplněn a vnáší tedy více světla do zatím opomenuté oblasti vývoje českého houslařství.

Summary

The thesis Violin-maker František Vitáček partially plots the life of this maker of musical instruments of Krkonoše violin-making school in terms of biography and his contribution to violin-making in Czech lands. The topic of Krkonoše school has not yet been satisfactorily compiled. So this thesis is the first attempt at bringing light into this unique phenomenon in the history of Czech violin-making.

The chapter dedicated to the school itself includes only the people who are provably connected to František Vitáček.

Another part of this writing named The life of František Vitáček describes and corrects insufficient data in literature and shows newly discovered historiographical knowledge. The thesis also contains attempts of the authoress to fill these gaps, so it can be a valuable source for people continuing the research.

The goal of organologic analysis was to trace, organologically describe and review those instruments. The attachment contains photos of five violins and one viola, pictures of one instrument are missing.

The last chapter compares and reviews the quality and meaning of Vitáček's job in the light of Krkonoše violin-making school and mentions some interesting facts that have not yet been published.

The goal of this thesis – to bring up the whole picture of the life of František Vitáček, document his post in scope of Krkonoše violin-making school and at least partially review his activity – was in a limited way fulfilled and thus brings more light into this neglected domain of Czech violin-making development.

Zusammenfassung

Die Bachelorarbeit *Der Geigenbauer František Vitáček* beschreibt teilweise das Leben dieses Musikinstrumentenbauers der Riesengebirger Geigenbauerschule sowohl angesichts seines Lebenslaufes, als auch in Bezug auf sein Schaffen und Beitrag zu der Herstellung von Geigen in Böhmen. Da das Thema der Riesengebirger Geigenbauerschule bisher noch nicht ausreichend erforscht worden ist, stellt die vorgelegte Bachelorarbeit den ersten Versuch dar, eine tiefere Einsicht in diese einzigartige Erscheinung in der Geschichte der Böhmisches Geigenbaukunst zu gewinnen.

Das Kapitel, das sich mit der eigentlichen Riesengebirger Geigenbauerschule befasst, behandelt ausschließlich die Vertreter der Schule, bei denen ein näherer Zusammenhang mit František Vitáček nachzuweisen ist.

Der Teil der Arbeit mit dem Titel *Das Leben von František Mitáček* beschreibt und korrigiert sowohl mangelhafte Informationen in der Fachliteratur, als auch sie bringt neu gefundene und entdeckte historiographische Erkenntnisse hervor. Es werden hier auch die Versuche der Autorin, diese Informationslücken zu füllen, angeführt, so dass diese für diejenigen, die beabsichtigen, die Forschung fortzusetzen, als eine wertvolle Quelle nutzbringend sein können.

Das Ziel der organologischen Analyse der Instrumente bestand darin,

diese zu finden, aus organologischer Sicht zu beschreiben und zu beurteilen. Der Anhang beinhaltet Fotografien von fünf Geigen und einer Viola, bei einem der Instrumente fehlt die Aufnahme.

Das letzte Kapitel vergleicht und beurteilt die Qualität sowie die Bedeutung Vitáčeks Arbeit in Bezug auf die Riesengebirger Geigenbauerschule und bringt einige interessante bis jetzt noch nicht veröffentlichte Erkenntnisse hervor.

Das Ziel der Bachelorarbeit - ein Gesamtbild des Lebens von František Mitáček zu schaffen, seine Stellung im Rahmen der Riesengebirger Geigenbauerschule zu belegen und sein Schaffen wenigstens teilweise zu dokumentieren - wurde im beschränkten Maß erfüllt, so dass die bisher vernachlässigten Gebiete der Entwicklung des böhmischen Geigenbaukunst erklärt werden konnten.

Informační zdroje

Literatura

1. Budiš, Ratibor: Housle v proměnách staletí. Praha 1975, str. 38.
2. Celý, Ondřej: Historie houslařství. MU PF Brno 2007.
3. Hammerl, Josef – Hammerl, Reiner: Houslařské laky. Náchod 1997.
4. Homolka, Eduard Emanuel: Životopisné zprávy o houslařích a loutnařích v Praze a okolí 1602-1896. Praha 1896.
5. Hubičková, Libuše; Špidlen, Přemysl Otakar; Špidlen, Jan Baptista: Čeští mistři houslaři: Špidlenové. Vydáno vlastním nákladem rodinou Špidlenů, Praha 2003.
6. Jalovec, Karel: Čeští houslaři. Praha 1959, str. 59-60,113.
7. Keller, Jindřich: Čeští hudební nástrojaři v Rusku. Sborník Národního muzea v Praze XXXIII, řada A, 1979, str. 31-35.
8. Košťátková, Marie: Houslař šel na východ. Praha 1954.
9. Kurfürst, Pavel: František Vitáček: Český hudební slovník osob a institucí (online) 2002
10. Kurfürst, Pavel: Hudební nástroje. Praha 2002.
11. Pilař, Vladimír - Šrámek, František: Umění houslařů. Praha 1986, str. 176.
12. Skokan, František: Svět houslí. Praha 1965, str. 151.

Prameny

1. Soukromý archiv rodiny Špidlenů. Uloženo v ateliéru Jana Baptisty Špidlena v Praze. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
2. Expozice a uchovávané materiály v Památníku zapadlých vlastenců Paseky nad Jizerou (expoziční o krkonošském houslařství). Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
3. Výpověď vnučky Františka Vitáčka, Marie Vitáčkové. Elektronická korespondence s autorkou v letech 2011 – 2012.
4. Archiv snímků nástrojů a poznámek o nástrojích rodiny Pilařových. Uloženo v ateliéru Tomáše Pilaře. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
5. Archiv Českého muzea hudby v Praze, nástroje houslařů krkonošské školy (Benjamin Patočka, Josef Metelka, František Špidlen, František Vitáček) a evidenční lístky k příslušným nástrojům. Nahlédnuto v roce 2012.
6. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Záznam o narození Františka Vitáčka. Sign. 5309. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
7. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Záznam o narození Jindřicha Vitáčka. Sign. 5726. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
8. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Záznam o narození a úmrtí Františka Vitáčka (1879). Sign. 5726. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
9. Matrika farnosti Jablonec nad Jizerou. Záznam o úmrtí Marie Vitáčkové roz. Špidlenové. Sign. 5389. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
10. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Záznam o narození Josefa Vitáčka, druhého potomka Františka Vitáčka. Sign. 5726. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
11. Matrika farnosti Vysoké nad Jizerou. Záznamy o narození sourozenců Františka Vitáčka. Sign. 5728. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
12. Prvopis úmrtní matriky Pardubic – Bílé předměstí (1888 – 1915). Záznam o

úmrtí Františka Vitáčka. Sign. 2662. Uloženo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.

13. Záznam o odchodu Františka Vitáčka z firmy Bratři Šámalové. Matrika pomocníků spolčenstva hotovitelů hudebních nástrojů v Praze (1892 – 1948). Uloženo v Archivu hlavního města Prahy. Signatura ani inventární číslo neexistuje – jedná se o neuspořádaný fond. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
14. Matrika obce Sklenařice (1891 – 1920) kniha 1. Záznam o rodině Františka Vitáčka. Uloženo ve Státním okresním archivu v Semilech. Kniha 1. Nahlédnuto v letech 2011 – 2012.
15. Pozůstalost Věnceslava Metelky. Dopisy Věnceslava Metelky, vignety Josefa Metelky, notesy s poznámkami, výuční list, šablony Věnceslava Metelky. Uloženo v Literárním archivu památníku národního písemnictví. Pobočka Staré Hrady. Nahlédnuto v roce 2012.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Jediný dochovaný portrét hotovitele hudebních nástrojů Františka Vitáčka. Fotografie pochází z Památníku zapadlých vlastenců Paseky.

Příloha č. 2

Vigneta, jaké užíval František Vitáček od svého osamostatnění . Fotografie pochází z Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 3

Dům č. p. 98, kde si František Vitáček založil dílnu. Fotografie pochází z Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 4

Deska, do níž vepsal František Vitáček jméno a datum výroby. Fotografie pochází z Památníku Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 5

Učitel Františka Vitáčka Josef Metelka, syn Věnceslava Metelky. Fotografie pochází z Památníku Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 6

Jindřich Jevgenij Vitáček, syn Františka Vitáčka. Fotografie pochází z Památníku Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 7

Část záznamu v matrice o narození jednoho z Vitáčkových synů. Foto K. Šanová.

Příloha č. 8

Záznam v matrice obce Sklenařice o rodině Františka Vitáčka. Foto K. Šanová.

Příloha č. 9

Záznam v Matrice pomocníků o odchodu Františka Vitáčka z firmy Bratři Šámalové. Foto K. Šanová.

Příloha č. 10

Výuční list Josefa Metelky od houslaře Thomase Zacha z Pešti. Foto K. Šanová.

Příloha č. 11

Vigneta Josefa Metelky. Foto K. Šanová.

Příloha č. 12

Popis výroby laku v notesu Josefa Metelky. Foto: K. Šanová.

Příloha č. 13

Benjamin Patočka. Fotografie pochází z Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 14

Houslař Petr Schovánek. Fotografie pochází z Památníku Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Příloha č. 15

Viola z roku 1889. Fotografie pochází z archivu rodiny Pilařů.

Příloha č. 16

Housle z roku 1884. Fotografie pochází z archivu rodiny Pilařů.

Příloha č. 17

Housle z roku 1889. Foto K. Šanová.

Příloha č. 18

Housle z roku 1881. Foto K. Šanová.

Příloha č. 19

Housle z roku 1881. Foto archiv rodiny Pilarů.

Příloha č. 20

Housle z roku 1881. Foto archiv rodiny Špidlenů.

Anotace

Příjmení a jméno autora:	Šanová Kateřina
Název katedry a fakulty:	Katedra muzikologie, Filozofická fakulta UP Olomouc
Název diplomové práce:	Houslař František Vitáček
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Petr Lyko, Ph.D.
Počet znaků:	84 446
Počet příloh:	20
Počet titulů použité literatury:	12

Klíčová slova:

housle, houslař, krkonošská houslařská škola, František Vitáček, Paseky nad Jizerou, Sklenařice, Metelka

Charakteristika diplomové práce:

Bakalářská diplomová práce zpracovává život a dílo houslaře Františka Vitáčka. Shromažďuje všechna už publikovaná fakta o tomto hotoviteli hudebních nástrojů a kriticky je hodnotí a doplňuje. Dohledává konkrétní nástroje a charakterizuje Vitáčkův nástrojařský rukopis. Dále se krátce věnuje některým představitelům krkonošské houslařské školy a jejich výrobním postupům. Závěrem srovnává a vyhodnocuje význam Františka Vitáčka pomocí jeho tvorby a tvorby jeho žáků.